

A MEGYEI MÚZEUMOK NEGYEDSZÁZADA (1962–1987)

†IKVAI NÁNDOR

A magyar muzeológia eredményeinek nem kevésbé részese és letéteményese a múzeumok megyei hálózata.¹ A lepergett negyedszázad ürügyén – és amiatt is, hogy az intézmény és tudománytörténet kutatásainak fontosságára ismét rávilágítsunk – a tanulságokat kívánjuk csokorba kötni. Mindezeket természetesen az eredmények és buktatók számbavételével kell megtennünk. Hogy mindez a miskolci múzeum évkönyvében lát napvilágot, nem éppen véletlen. Előrefutva a megállapításokkal el kell mondanunk, hogy ez a megye egyike azon szervezeteknek, amelyek a szerény indulástól nagy magasságokba törve tekintélyt, szakmai rangot vívtak ki maguknak eredményeikkel.

Amikor 1802. november 25-én Európa legelső nemzeti múzeumát Széchényi Ferenc megalapította, aligha sejtette a nyelvéért is harcoló magyar világunk, hogy múzeumügye idáig juthat. 1962. július elsejével úgyancsak elsők voltunk szomszédaink közt, kik anélkül, hogy a múzeumügy egységét feladtuk volna, gazdasági és észérveknek engedve decentralizáltuk az addig egy kézbe összpontosított sajátos szakterületet.

A fejlődés megértéséhez egy rövid visszapillantást kell tennünk. Az 1. tábla felsorolása mutatja, hogy milyen korán megfogant a Nemzeti Múzeum példája; fél évszázaddal követte Győr majd a századfordulóig sorra létrehozták intézményeiket a Kárpát-medence nagyobb városai. Közöttük 13 megye múzeumának rakták le alapjait a múlt században.²

Ebből a lendületes fejlődésből következett, hogy a szakszerűbb és egységesebb működés, az ütemesebb előrehaladás érdekében 1897-ben létrehozták a „Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét”. Az 1907-es évkönyve szerint 76 könyvtár és múzeum (egylet) működését felügyelte és segítette az akkori hazában.³ Ugyanez évben hagyták jóvá a Felügyelőség működési szabályzatát, amely az egységes múzeumügyről így ír: „6. §. Az Országos Főfelügyelőség főadata elsősorban, hogy a hazánkban létező és létesítendő nyilvános és közhasználatra szánt állami, hatósági, felekezeti és társadalmi gyűjtemények között a rendszeres gyarapítás, a tudományos alapra helyezett egyöntetű berendezés, az avatott igazgatás és a csereviszony szabályozása révén minél szorosabb összeköttetést létesítsen, s az ország különböző részeiben elszórt közgyűjtemények anyagát a nemzeti tudomány, művészet és művelődés tényezőivé tegye. Ezenkívül főadata, hogy az ország határain kívül, hazánkfiai használatára létesített és fönntartott könyvtárak ügyeit figyelemmel kísérje.”⁴ Egyidejűleg létrehozták a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát is, melynek működési köre: „... hogy az ország-

1. Az e témakörrel korábban írt mondandónkat többször felhasználtuk a jelen munka során. Ld. *Ikvai N.* 1983. 224–227.
2. *Selmezi L.*, 1984. 70–72.; *Éri I.*, 1984. 34.
3. *Mihalik J.*, 1908. 3–6.
4. *Mihalik J.*, 1908. 298.

I. tábla.
Országos és megyei múzeumok alapítási dátumai.
(A táblázatokon használt számjelekkel.⁶⁹)

1802 Magyar Nemzeti Múzeum
 1870 Természettudományi Múzeum
 1872 Iparművészeti Múzeum
 1872 Néprajzi Múzeum
 1896 Szépművészeti Múzeum
 1909 Petőfi Irodalmi Múzeum
 1949 Magyar Munkásmozgalmi Múzeum
 1957 Magyar Nemzeti Galéria
 1973 Országos Műszaki Múzeum

1896 Magyar Mezőgazdasági Múzeum
 1896 Közlekedési Múzeum
 1918 Hadtörténeti Múzeum

1887 Budapesti Történeti Múzeum

1859 Győr (1867 Sopron)

1868 Nyíregyháza

1872 Eger

1872 Szombathely

1873 Székesfehérvár

1877 Kaposvár

1883 Szeged

1894 Kecskemét

1895 Szekszárd

1899 Békéscsaba (1868 Gyula)

1899 Miskolc

1902 Debrecen

1903 Veszprém

1904 Pécs

1912 Tata (1894 Esztergom)

1933 Szolnok

1941 Zalaegerszeg (1898 Keszthely)

1950 Szentendre (1895 Vác)

1959 Salgótarján (1891 Balassagyarmat)

7 – Győr-Sopron megye

14 – Szabolcs-Szatmár megye

9 – Heves megye

17 – Vas megye

6 – Fejér megye

13 – Somogy megye

5 – Csongrád megye

2 – Bács-Kiskun megye

16 – Tolna megye

3 – Békés megye

4 – Borsod-Abaúj-Zemplén megye

8 – Hajdú-Bihar megye

18 – Veszprém megye

1 – Baranya megye

10 – Komárom megye

15 – Szolnok megye

19 – Zala megye

12 – Pest megye

11 – Nógrád megye

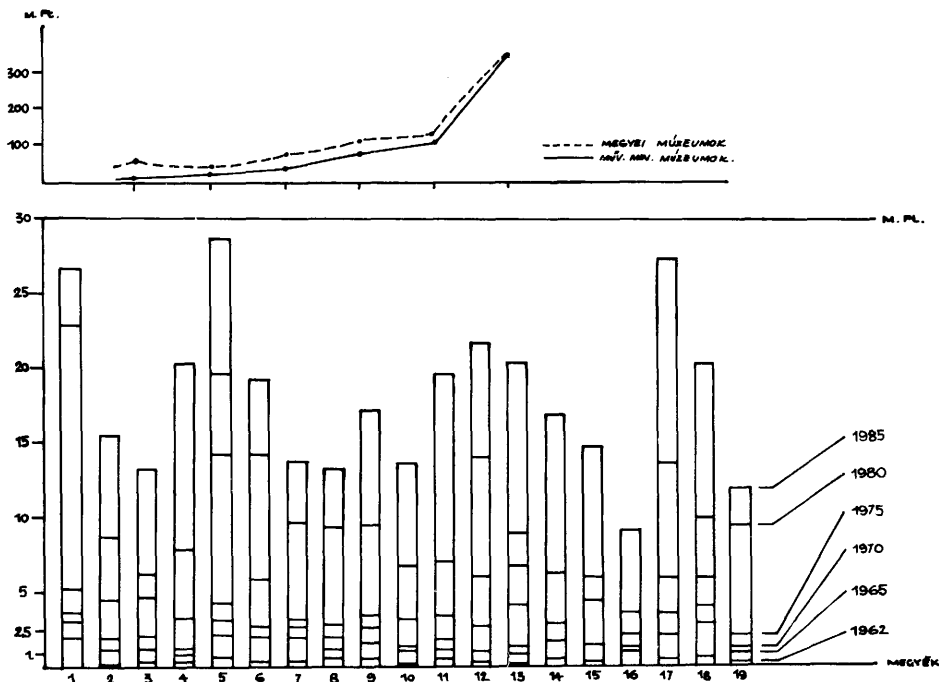
ban fennálló múzeumok, könyvtárak és közművelődési célt szolgáló egyéb gyűjtemények szellemi és anyagi érdekeinek felkarolásával, továbbá újak alapításával, alapításuk előmozdításával és kezelésük irányításával a nemzeti közművelődés terjesztésében és színvonalának fölemelésében közreműködjék.”⁵ Ezt követően az 1922. évi 19. tc., majd az 1929. évi 11. tc. és végül az 1934. évi 8. tc. foglalkozik behatóan a múzeumüggyel. Az első és második világháború között csak egyleti alapon működnek a múzeumok, az újonnan létrehozott debreceni és keszthelyi kivételével.

A felszabadulás után – ha nem is azonnal – új korszak nyílik a múzeumok számára. A 13/1948. évi tvr. a szakterület egészét átfogó, első korszerű törvénye volt a múzeumügynek, amely tulajdonképpen (módosításokkal) ma is élő. Ezt az első szabályozást újította meg az 1963. évi 9., az 1975. évi 6., majd az 1981. évi 19. tvr.⁶

5. *Mihalik J.*, 1908. 307.

6. *Kovács I.* (szerk.), 1971.

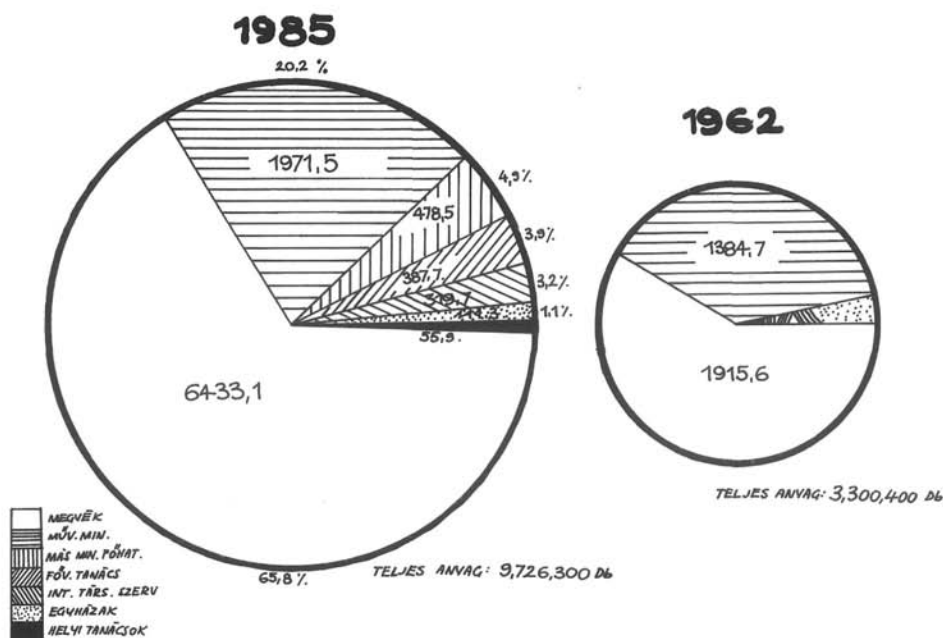
69. A táblázat anyagának összeállításánál felhasználtam az alábbi munkákat: *Béni Gy.–Balassa I.*, 1969.; *Selmecei L.*, 1984.; *Mihalik J.*, 1908.

1. ábra.
A múzeumi költségvetés alakulása 1962–1985 között

II. tábla.
A megyei múzeumok költségvetésének alakulása 1962–1985 között (millió forintban)

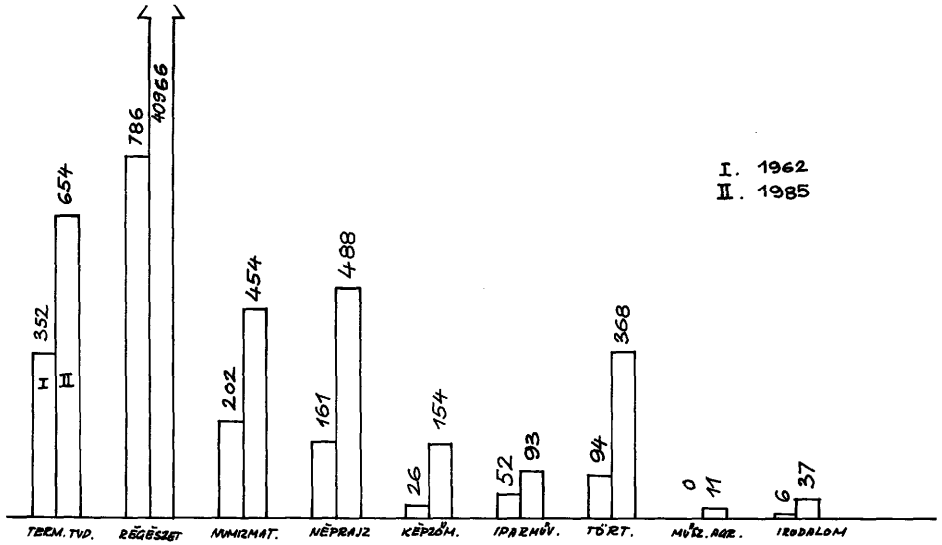
Megye	1962	1965	1970	1975	1980	1985
1	2,11	2,94	3,8	5,78	23,20	26,61
2	0,34	1,71	2,14	4,91	8,30	15,89
3	0,21	0,60	1,44	2,88	6,40	11,02
4	0,29	0,96	1,36	3,48	7,60	20,19
5	0,66	2,28	3,00	4,43	19,20	28,41
6	0,23	2,02	2,53	6,46	14,40	19,61
7	0,43	2,18	2,59	3,53	9,90	14,40
8	0,32	1,18	2,17	3,80	9,00	13,49
9	0,27	1,78	2,56	3,25	9,00	16,96
10	0,07	1,02	1,22	3,16	6,60	14,14
11	0,34	0,83	1,54	3,47	7,10	18,91
12	0,25	0,96	2,92	6,53	14,00	23,01
13	0,14	0,98	1,59	4,06	8,10	20,36
14	0,48	1,51	1,45	3,28	6,90	16,20
15	0,36	1,19	1,89	4,76	6,40	14,85
16	0,19	0,96	1,11	2,28	3,80	8,14
17	0,31	2,26	3,38	5,43	13,80	27,09
18	0,68	2,69	3,45	6,03	10,00	20,17
19	0,14	0,92	1,28	2,25	9,20	12,4
Megyék:	8,26	28,91	40,70	79,71	129,90	341,49
Műv. Min.	53,10	48,40	77,01	110,03	254,00	346,02

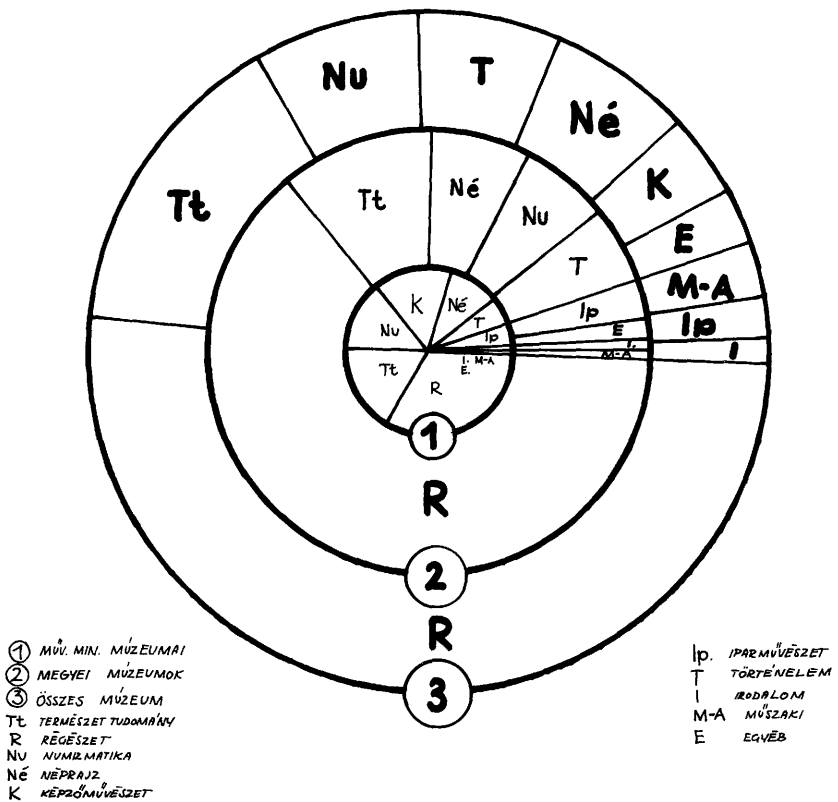
2. ábra.
A múzeumok gyűjteménye a különböző felügyeleti hatóságok kezelésében lévő intézményekben
1962-ben és 1985-ben (a számok ezer db-ot jelölnek)

III. tábla.
Múzeumok szakgyűjteményének gyarapodása 1982–1985 között

Szakág	1962	1965 – csak megyék –	1970	Megyék	Múv. Min. 1985	Összes
Term.-tud.	352,4	183,3	229,3	603,5	357,5	1077,2
Régészet	786,0	1227,5	2037,7	4098,5	635,8	5053,6
Numizmatika	201,9	293,3	410,0	454,1	315,8	840,7
Néprajz	161,7	213,3	274,2	463,0	205,0	739,0
Képzőműv.	26,0	32,3	65,4	154,0	240,3	471,6
Iparművészet	51,8	57,7	67,4	93,7	89,8	224,9
Történelem	94,0	168,9	285,7	368,6	107,7	771,3
Irodalom	6,0	8,2	17,1	33,4	2,0	40,0
Műszaki-agr.	0,7	0,9	0,2	11,2	11,5	229,5
Egyéb				42,9	5,7	278,2
Mindösszes	1680,5	2185,4	3387,0	6321,5	1971,1	9726,3

3. ábra.
A megyék szakgyűjteményei 1962-ben és 1985-ben

4. ábra.
Múzeumok gyűjteményei szakonként 1985-ben

IV. tábla.
A megyei múzeumok gyűjteményi állománya 1962-ben és 1985-ben

Megye	1962	1985	1962	1985	1962	1985	1962	1985	1962	1985	1962	1985	1962	1985	1962	1985	1962	1985
	Term.-tud.		Régészet		Numizmatika		Néprajz		Képzőműv.		Iparműv.		Történelem		Műsz.-agr.-t.		Irodalom	
1	85,3	12,1	84,9	116,6	16,2	0,1	20,6	41,6	2,2	9,6	12,2	16,5	15,3	34,7	-	0,4	-	-
2	3,0	3,7	22,0	85,1	7,1	53,3	16,0	38,8	1,2	11,6	0,3	14,3	4,6	11,5	-	0,4	0,06	0,5
3	1,4	1,6	22,6	187,7	4,0	3,2	14,6	30,2	0,3	8,5	0,1	0,1	2,4	10,5	-	-	-	-
4	0,2	2,7	25,3	305,3	21,6	30,1	6,4	19,6	0,4	14,7	0,5	0,1	17,7	16,6	-	1,1	0,06	0,1
5	81,2	49,0	157,0	234,3	38,3	68,0	13,9	38,4	5,3	13,6	2,5	3,5	1,9	8,3	-	0,1	3,9	7,1
6	1,3	5,6	158,7	1734,3	0,6	25,0	5,0	12,0	0,7	3,7	0,4	2,1	1,4	43,2	-	-	-	1,6
7	2,5	1,3	31,3	93,5	24,6	33,1	9,2	28,4	2,4	8,6	3,3	6,4	4,2	28,0	-	0,4	-	-
8	0,3	2,5	31,6	54,6	0,5	8,2	13,4	31,2	3,4	10,3	17,2	18,3	14,5	45,7	-	0,1	1,3	12,1
9	63,7	479,7	12,6	37,6	4,7	9,6	5,2	15,7	0,7	5,7	1,2	2,6	0,3	5,7	-	2,5	-	2,7
10	1,8	7,5	15,8	135,5	2,8	22,1	0,7	16,7	0,2	23,8	0,5	1,7	2,9	53,1	-	0,6	-	0,07
11	56,0	1,3	12,7	49,0	1,0	0,6	3,1	8,0	0,06	2,7	-	-	1,1	9,1	-	-	-	7,7
12	3,1	3,6	22,7	155,4	14,3	27,1	4,2	34,5	1,3	13,5	1,1	4,3	11,4	13,9	-	0,1	0,3	0,08
13	-	0,9	3,3	71,5	2,9	6,1	3,8	20,5	0,7	1,9	0,1	0,9	0,07	3,8	-	-	0,1	0,1
14	1,5	4,2	37,9	149,7	13,1	34,4	5,0	40,9	0,3	2,8	0,2	2,4	0,6	7,8	-	0,7	-	0,8
15	0,4	2,1	35,6	144,1	15,9	11,7	6,8	35,8	0,8	2,4	0,2	0,1	0,6	15,3	-	3,4	-	-
16	0,3	0,1	14,0	51,6	11,4	30,2	3,9	12,5	1,8	2,3	0,7	0,8	1,1	4,4	-	-	0,2	0,6
17	3,6	29,7	44,5	190,0	7,5	18,5	9,3	25,4	0,8	4,2	3,5	8,1	7,7	39,8	-	1,5	-	0,04
18	41,5	40,4	47,4	134,5	12,7	42,0	11,4	15,6	2,3	2,6	6,9	8,0	5,0	4,1	-	-	-	0,2
19	4,7	6,9	5,3	166,5	1,6	21,6	8,2	34,0	0,1	11,5	0,1	2,5	0,3	13,1	-	-	-	-
Megye össz.:	352,4	654,9	785,9	4096,8	201,9	451,1	161,7	488,8	26,0	154,0	51,8	83,2	94,0	368,6	-	11,5	6,0	33,4
Műv. M.	200,6	357,5	383,1	635,8	246,1	315,8	124,3	205,0	140,1	240,3	78,9	89,8	118,8	107,7	-	11,5	23,6	2,0
Mind- össz.:	553,0	1077,2	989,4	5053,6	447,0	840,7	286,0	739,0	166,1	471,6	132,8	224,9	226,4	771,3	-	229,5	29,7	40,0

Az idézett első törvény szellemében államosították 1949-ben az összes magyar múzeumot és helyezték az 1950–53 között működő „Múzeumok és Műemlékek Országos Központja” (MMOK) hatásköre alá. Itt és ekkor dolgozták ki a máig is érvényes korszerű muzeológia (nyilvántartás, gyűjteményrend, műtárgyvédelem, gyűjtőterületek, dokumentációs kötelezettségek stb.) kereteit. A MMOK helyét az 1953-ban létrehozott Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya vette át. A helyi államhatalmi szervek (tanácsok) létrejöttével és megerősödésével, hatékonyságuk és hatáskörük bővülésével, de nem utolsósorban gazdaságossági megfontolásból került sor 1962-ben, a megyékben lévő múzeumok decentralizálására és tanácsi kezelésbe adására.⁷

Tulajdonképpeni témánk ezzel a fordulattal kezdődik. Az 1958-ban kezdett Baranya megyei „kísérlet” tapasztalatai alapján, gyors központi elhatározással hajtotta végre a minisztérium az átszervezést. A példa ragyogó volt, hiszen Baranyának 1962-ben 2,1 milliós költségvetése volt már, míg Borsod-Abaúj-Zemplén megye múzeumügye 290, Komárom megye pedig mindössze évi 70 ezer forintból élt ekkor.⁸

A decentralizálásról szóló döntés előkészítés nélküli, szabályozatlan lépés volt, felkészületlenül érte a számukra szokatlan területtel bővülő megyei tanácsokat.⁹ A múzeumhálózat valamennyi kezdeti, vagy elhúzódó problémája ebből a körülményből adódott. Ma már nem vitatható, hogy a decentralizálás elsősorban és döntően gazdasági okok miatt következett be. Elég ennek magyarázatául egy pillantást vetni a II. táblára.¹⁰ Az események miatt módosított 1963. évi 9. tc. sem segítette eléggé a megyéket. Nem volt múzeumi ügyrend, illetve kévsé jelent meg.¹¹ A minisztérium elképzelései és törekvései világosak voltak, de a jogi rendezetlenség miatt a múzeumügy egysége, a fejlesztés színvonala, intenzitása, területei, az országos és távlati tervmunka stb. kérdésében keményen kell napjainkig küszködni.¹² A kutatómunka színvonala, a szakmai elvek fenntartására hivatott a 172/1968. számú MM. rendelet, amely az országos múzeumok keretein belül, de a minisztérium irányításával működő felügyeleti hálózatot határozott el.¹³

A vázolt anyagi, jogi körülmények között még gyengén fejlett hálózat, mindössze 56 múzeum került a megyék kezébe. Az átadást a megyei igazgatóságok (a múzeumok megyei központjai) létrehozása követte, amely 1962 végéig 16 megyében be is fejeződött. A megyék felkészületlenségére mutat, hogy Pest megyében 1963-ban, Komárom megyében 1966-ban, Zalában pedig csak 1971-ben jött létre a megyei igazgatóság. A sokszor idézett Múzeumi Közlemények hasábjain a minisztérium múzeumi főosztálya, 1963 elején már az intézkedés helyességét méltatja: „Egy év tapasztalatai azt bizonyították, hogy a múzeumi terület decentralizálása helyes intézkedés volt. A megyei tanácsok a vidéki múzeumoknak jó gazdáinak bizonyultak. Alaposan, körültekintően foglalkoznak a múzeumok ügyeivel és a korábbi állapotokhoz képest nem egy helyen lényegesen jobb feltételeket teremtettek a múzeumok számára. A megyei tanácsok felügyelete alatt kialakított megyei múzeumi szervezetek egységbe fogják össze egy-egy megye valamennyi muzeális jellegű gyűjteményét. Ez a körülmény lehetővé teszi, hogy

7. Vö. *Korek J.*, 1968., 83–84. (A jelzett időszakban érvényes megjelölést használjuk: osztály, főosztály.)

8. Meg kell jegyeznünk, hogy 1960-ra mintegy 30 tanácsi „kezelési” múzeum (főleg kisebb gyűjtemény) működött már az országban. Vö. *Bándi G.*, 1984. 5.

9. Vö. *F. Petres É.*, 1964. 21.

10. Vö. *Selmezy L.*, 1984. 73.

11. Ld. a 2/1965. (I. 8.) MM. sz. vhr. és az 1936/1968. (M. K. 12) MM. sz. utasítás. Ld. még *Kovács I.*, 1971. 18–25.

12. Ezt jelzik a vhr. módosításai: a 17/1970. (XI. 29.) MM., az 5/1971. (X. 23.) MM., a 2/1975. (III. 7.) KM., a 3/1977. (III. 29.) KM., végül a 18/1981. (XII. 5.) MM. számú rendelet.

13. *Korek J.*, 1968. 85.

az eddig sok esetben elhanyagolt, kedvezőtlen körülmények között működő gyűjtemények, falumúzeumok is országos szintre emelkedjenek.”¹⁴ De ugyanitt mindjárt az első gondokra utaló figyelmeztető szavak következnek: „A vidéki múzeumoknak a megyei tanácsok közvetlen felügyelete alá helyezése természetesen nem jelenti azt, hogy a múzeumok a jövőben kizárólag a helyi szükségletek kielégítését tartják fő feladatuknak. Súlyos hiba lenne, ha az elsősorban múzeumokban művelt tudományok: a régészet, a néprajz, a művészettörténet stb. országos egységét, fejlődésének egyetemes koncepcióját feladnánk.”¹⁵

Ezek a gondok – a szaktudományok szétaprózódása, a provincializálódás – sajnos máig kísérik a megyei múzeumok munkáját. A Magyar Nemzeti Múzeum – az ásatási engedélyekkel és a kötelező szintű dokumentációval – úgy-ahogy kézben tartja a régész szakmát.¹⁶ A Néprajzi Múzeum – sajnos csak a hatvanas években – lendületes és hatékony szakfelügyeletet alakított ki és a szakmát szabályozó „számonkérés” valósított meg. Elkészítette az országos műhelykatasztert, előkészületeket tett az ország műtárgy-állományának témánkénti összegzésére és ily módon a tárgygyűjtés ésszerű koordinálására. Ajánló jegyzéket készített a kevésbé gyűjtött és intenzívebb munkát kívánó területek számbavételével.¹⁷ Mindez a múlté. A Néprajzi Múzeum évek óta alig működötti szakfelügyeletét, ily módon nemhogy összefogni, de hatni sem képes a megyei néprajzi kutatásokra. A művészeti múzeumoknak (az iparművészetet kivéve, bár az is szerényen) még sok dolga nem akadt. A természettudományi kutatás is a rendcsináláshoz fogott. A táblázatok mutatják, hogy a korábbi korszerűtlen gyűjtések átvizsgálása következtében a gyűjteményállomány jelentősen csökkent (Baranya, Csongrád, de főleg Nógrád megyékben; IV. tábla). Mindezekon felüli gondot jelentett a történeti kutatás, amelynek teljes megújítása volt a program. A végrehajtást nem a Magyar Nemzeti Múzeum, hanem a Munkásmozgalmi (korábban Újkortörténeti) Múzeum karolta fel.

Ugyancsak a táblázatokból kiolvashatóan, a megyei kezelés keretén belül bontakozott ki, majd valósult meg a történeti (elsősorban újkortörténeti) kutatások új rendje. Eleinte lassan, majd jelentős számban kerülnek a megyék múzeumaiba az „újkorosok”. Szoros együttműködés alakul ki közöttük és a néprajzosok között. Ily módon válik központi témává az „életmódkutatás”. Az egyetemi oktatás nem készült fel erre a múzeumi igényre, ezért „házi képzéssel” vált muzeológussá a történészgárda.¹⁸ Nagyszámú összejövetel, kiállítás és tapasztalatcsere igyekezett segíteni a történészmunkát. Ekkor bontakozott ki széles körben a helytörténeti és honismereti mozgalom, amely a helyi tanácsok és a népfrontmozgalom kedvenc területe lett, ahol úttörőket, diákokat mozgósítottak „kutatómunkára”. A történészek az évente jelölt jubileumokat ünnepelték – rendszerint központi eredetű fotókkal és másolatokkal készített – tablós kiállításokkal. A mozgalom jócskán megcsapolta a történészek erejét, idejét és csak lassan talál magára a szakterület. A negyed évszázad számszerű adatai magasak ugyan, de szakmailag bizony hagynak kívánnivalót maguk után. Mindezek ellenére megalapozódott a szakember-vezette történeti munka és új lendületet hozott a múzeumokba az „újkorosok” megjelenése.¹⁹

14. A magyar múzeumok . . . 1963. 2–3.

15. A magyar múzeumok . . . 1963. 2–3.

16. *Kerek J.–Kocztur É.*, 1965. 6–12.

17. Akik még emlékeznek a Szombathelyen és Szolnokon lezajlott, többnapos – *Szolnoky Lajos* vezette – összejövetelre, felidézhetik a „számonkérés” részleteit. Ld. *Szolnoky L.*, 1963. 24–28.

18. *Csató T.–Györffy S.*, 1963. 31–32.; *Gerelyes E.*, 1963. 1–11.

19. A bejárt és a követendő utat bemutatja *Szikossy F.* 1984. 75–80.; Vö. *Román M.* 1983.

Az első évek a szervezetek egységének megteremtésével, a megyei igazgatóságok kialakításával teltek.²⁰ A megyei vezetés igényt tartott az új intézményhálózat állandó jelenlétére. Főleg a vezetők leterheltsége nőtt túlzottan és sorvasztotta szakmai munkájukat. Értekezletek, művelődésügyi viták, bizottsági munkák, anyagkészítések, felmérések; Népfront, KISZ, szakszervezeti bizottságokban való jelenlét; speciális tanácsi és pártfeladatok teljesítése; szakfelügyelet, revizorok stb. fogadása; szakmai és tájkonferenciák, népművelési kampányban való részvétel (vetélkedők) jelentkeztek visszatérő hullámokban. Az együttműködést csak a „foglalkoztatásban”, a programok bonyolításában látták sok helyütt. Az éves közművelődési tervet néha kétszeresen meghaladó „ad hoc” feladatot kellett elvégezniük az egyes intézményeknek.

Ugyanakkor a tanácsok nem voltak szűkmarkúak. A költségvetés (főleg a látványos produktumokra: kiállításokra, rendezvényekre, új kiállítóhelyekre) meredeken emelkedett. A megyék múzeumi bizony nagyon vékony zsebbel kerültek ki a központból. Csak a betöltött státusok bérét, a fenntartás legszükségesebb költségeit kapták meg az intézmények. A korábban központilag intézett beszerzés, felújítás, beruházás stb. kerete a minisztérium kezelésében maradt. Így az emlegetett Komárom 70, Nógrád, Zala megyék évi 140 ezer forintos költséggel kezdtek 1962-ben.²¹ Baranyát kivéve egyedül Veszprém megye költségvetése haladta túl az évi 500 ezer forintot, az összes többi lényegesen kevesebbel kellett hogy beérje (II. tábla). A koldusszegény múzeumok számára ígért központi ellátás (bútor, felszerelés) egy-két évig még csurrant-cseppent az ügyesbektnek. A 70-es évektől csupán az állandó kiállítások központi rendezésére számíthattak (1980 után az is erősen csökkenő mértékben).

A megyei tanácsok kezelésében (azok gazdasági és szubjektív megítélése, szimpátiája alapján) néhány év alatt nagy különbség és versengés alakult ki a megyei szervezetek között és létszámban, ellátásban stb. óriási egyenetlenségek keletkeztek. Szakmai mérlegelés nélkül, gyűjteményi méretek, szempontok figyelmen kívül hagyásával történt a fejlesztés több helyen, míg másutt a legszükségesebb munkára sem jutott. A minisztérium ezt az egyenlőtlen fejlődést nem tudta (nem is akarta) befolyásolni, nehogy figyelmeztető szóval visszafogja a másutt égetően fontos fejlesztést. Így minden növekedés egyhangú dicséretet kapott az évi tervtárgyalásokon.

Az ily módon kialakult szóródás nagyon nagy és ez az egyenetlenség máig is tart (lásd a II. és IV. tábla adatait).²² Amíg jónéhány helyen szűkölködnek, Baranyában, Veszprémben, Hajdú-Biharban, Fejérben már 1963-tól gépkocsi is segíti a szakmunkát, mint régóta óhajtott álom. Mindezek mellett idegtépő harc folyt (és néha ma is) a különös kiadások és a költséghelyek „szabálytalan” használata miatt. Irritálta a főkönyvelőket a régészek ezres számú papírzacskója és kötőzősinége, a néprajzosok (állandóan eltörő) mércéje, sok filmje, magnószalagja és más hasonló. A hasznos és a szakmát kiválóan szolgáló „rugalmas” 07 rovatot (amelynek ma már legendás híre van) hamarosan eltörölték és a takarítószer és egyéb vásárlásokkal egy mércével méretett néhány helyen a múzeumokat is (a gazdasági terv maradt éves). A szakemberek közel 2/3-nyi munkaideje ment el ügyintézással és szakmán kívüli tevékenységgel.²³

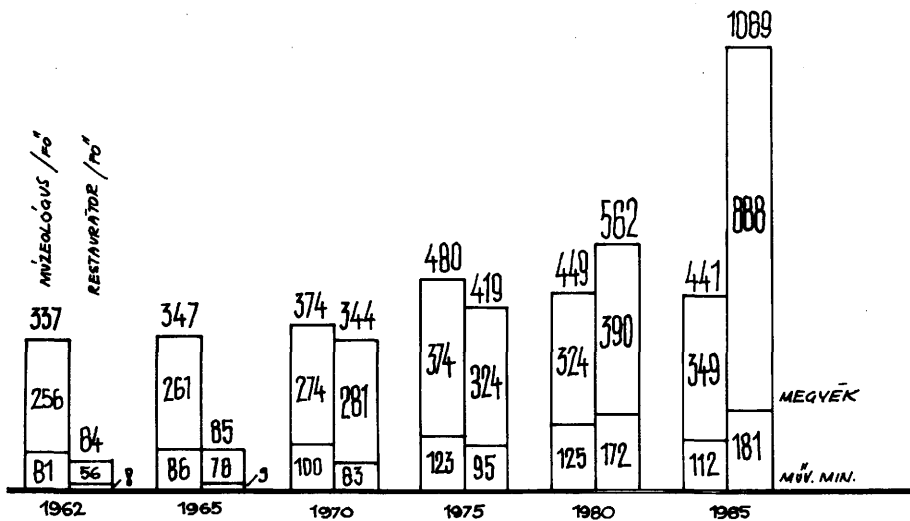
Ilyen és ehhez hasonló gondok közepette haladt az idő, birkóztak muzeológusaink az értetlenséggel, sokszor a közönnyel, a bürokráciával. Másutt pedig izzadtak a „bőkezűségtől” és nem győzték teljesíteni a pénzt bőségesen nyújtók „megrendeléseit”.

20. Vö. Erdész S., 1963. 59–62.

21. Bándi G., 1984. 7.

22. Kiss L., 1964. 1–2.

23. Kiss L., 1964.; Országos igazgatói., 1963.; Domonkos O., 1965. 1–5.; Szabó I.–Szabó L., 1972. 95–111.

5. ábra.

Muzeológus és restaurátor szaklétszám alakulása a Művelődési Min. és a megyei múzeumokban 1962–1985 között

A mennyiségi változások korát élte át a „vidéki” hálózat. Az 1980-as évekig soha nem remélt méretű személyi, ellátási és intézményi (épületbeli) fejlődés valósult meg a megyékben. Ez a fejlődés (az egyébként a „vidék terheitől” megszabadult) országos múzeumokat is meglepte. Jó néhány „élmegye” anyagiakkal és személyi állományával felvértezve, az országos múzeumokat is meghaladó programokat és szakmai feladatokat (kiadványok, kiállításprogram, gyűjteményfejlesztés, rendezvény) valósított meg, illetve vállalt fel akár országos szinten.²⁴

A hatvanas évek második felében, a megyei tanácsok sorra tárgyalták meg a múzeumügyet, a végrehajtó bizottsági vagy tanácsüléseken. Az előkészítés (és az abban résztvevők felkészültsége) mértékében, rendszerint középtávra meghatározó döntéseket hoztak. Ez általában a fent már vázolt, szakmailag alapos, vagy elhibázott fejlesztést célozta. Ugyanitt fogalmazódtak meg (sokszor szubjektíven) a megyei érdekű szakmai tervek is. Szolnok megyében – ahogyról a Múzeumi Közlemények beszámol – a régészeti topográfia, a Tisza II. feltárások, a népi gyógyászat kutatás és a megyei néprajzi atlasz (évi 90 000 Ft támogatással) kapott prioritást. De járasonként és évente 2–2 vándorkiállítás is bekerül a tervbe, aminek megvalósításához mikrobuszt és raktérteret kértek.²⁵ Ugyanerről a megyéről a megyei tanács elnökhelyettese ugyanitt, a Múzeumi Közleményekben így nyilatkozott: „Végre megértették a tanácsok nagykorúságát és ránk merik bízni a múzeumokat”. A fejlődés szükségszerű velejárójának véli a „tanácsosítást”, amely révén a múzeum most már a megye minden zugába elviheti a kultúrát. Megállapítja (1962!), hogy épület dolgában egyedül Szolnok áll jól és jelzi a vidéki gondok megoldásának sorrendjét. Jelentős létszám és költségvetés-emelést helyez kilátásba.²⁶ Ha a fentieket behelyettesítjük a II. és IV. tábla adataiba, nem lesz nehéz a fejlődés

24. Vö. Bándi G., 1984. 3–15.; Erdész S., 1963. 59–62.

25. Kaposvári Gy., 1962. 12–16.

26. Fodor M., 1962. 32–34.

V. tábla.
Múzeumok és szakembereik számának alakulása 1962–1985 között

Megye	1962		1965		1970			1975			1980			1985	1986
	M	m	M	m	M	m	r	M	m	r	M	m	r	M	+ M
1	6	6	6	8	7	15	5	9	18	9	37	23	18	46	1
2	6	4	6	5	8	16	4	11	12	3	23	20	4	31	4
3	5	4	5	5	6	10	2	6	17	2	18	20	3	25	3
4	7	3	9	4	13	10	2	14	12	4	34	17	5	43	6
5	6	6	6	7	6	11	5	7	17	6	16	27	8	19	–
6	7	2	8	3	8	13	2	8	18	4	26	16	9	29	2
7	4	4	5	5	6	10	2	8	17	5	33	13	6	41	2
8	2	4	6	5	7	12	3	10	19	3	20	21	5	25	1
9	2	3	4	4	6	8	1	6	16	3	19	22	5	23	–
10	4	1	4	4	6	8	2	6	11	7	15	14	7	19	–
11	3	2	3	2	5	8	2	5	9	3	12	20	3	15	1
12	8	3	15	3	18	12	2	21	25	4	39	36	6	56	2
13	5	1	5	2	7	5	2	9	6	5	18	17	5	32	1
14	2	2	7	2	8	6	2	8	8	2	16	19	2	23	2
15	5	3	6	3	7	11	2	7	17	2	11	21	2	18	–
16	1	1	3	1	2	5	2	3	8	2	9	14	2	15	–
17	4	2	4	2	7	15	4	10	22	6	27	30	9	34	–
18	13	4	14	5	15	14	6	15	21	7	35	21	10	47	2
19	2	1	2	1	4	2	1	5	6	4	15	17	7	15	–
Megyék	92	56	120	56	146	191	51	162	279	81	423	389	115	556	
Műv. Min.	13		14		16			17			23			29	
Mindö.	108		142		183			207			487			630	

M = múzeum, kiállítóhely
m = muzeológus
r = restaurátor
+M = múzeum-, kiállítóhely- gyarapodás

dés és az előadottak közti ellentmondást felfedezni. De a jónak mondott szolnoki épülethelyezethez is lehetne mit hozzátenni.²⁷

Azt kell látnunk, hogy megyénként eltérő fejlődést tapasztalhatunk, amit az örökölt gyűjtemény, épület, az elődök munkája éppúgy befolyásolt, mint egy a múzeumügyet pártoló elnökhelyettesi működés . . . A különböző „fejlődési rendellenességek” már a hatvanas évek végén erőteljesen mérhetőek és ma is meglévőek, sajnos nem csupán a statisztikánkban. *F. Petres Éva* máig ható példát hoz Fejér megyéből. Írja, hogy a tanáccsal való kapcsolatra a kettősség jellemző. A szakmai felügyeletet ellátó osztályokkal viszonylag zökkenőmentesen alakult az együttműködés. Külön harcot jelentett (és jelent több helyütt ma is, mint fentebb már utaltunk rá) a pénzügyi szervekkel való kapcsolat, a speciális múzeumi feladatok finanszírozása miatt. A pénzügyi szervek az ellenőrzésben és annak színvonalában látták feladatuk teljesítését, nem abban, hogy miként és milyen eredménnyel sáfárkodott a múzeum a költségekkel.²⁸ Íme láthatjuk, hogy a muzeológiai feladatok végzésében élen járó Fejér megyében sem került terítékre annak vizsgálata, hogy a költségvetésből mire futja, hogyan segíti a szakmai feladatok végrehajtását, megvalósítását, jut a pusztá létfenntartáson túl. „Mit várnak a múzeumok a tanácstól – teszi fel a kérdést *F. Petres* –: a munka lehetőségének biztosítását, szerves beilleszkedést a megye életébe. Úgy látjuk, hogy a tanácsok még mindig nem ébredtek teljesen tudatára, milyen lehetőségeket és nemcsak megoldatlan kérdéseket kaptak a múzeumokkal együtt.”²⁹ A felsorolt gondok – bár Fejérben talán igen –, nem oszlottak el bizony máig sem mind a tizenkilenc helyen.

1966-ot írtak, amikor a már régóta várt múzeumi rendelkezések végre megjelentek (nyilvántartási, ügyrendi szabályzat). Öt év kellett ahhoz, hogy a műtárgyvédelem, a restaurálás ügye elmozduljon a holtpontról. A Muzeológiai Restaurátori és Technológiai Csoport által leszállított laboratóriumi elszívóberendezések néha évekig rozsdásodtak a múzeumudvarokon, a megyék szerelési és üzemeltetési költségeinek hiánya miatt. Lassan emelkedik a restaurátorok létszáma a megyékben is. 1966-ban már a negyedik képzési időnyt fejezik be (ma 30-nál tartunk).³⁰

Mozdul a szakmai élet is. Ütemes gyűjteményező munka folyik, amelynek következtében új tárolóhelyek kellenének. Megindul a korábban olyannyira kifogásolt nyilvántartási munka, sőt néhány nagyobb gyűjtemény revízióhoz is kezd. E témakör azonban sajnos ma is sok megjegyzésre ad okot.³¹ Előbbre jut a tudományos élet is. Évkönyvek, kiadványok, tudományosan előkészített kiállítások, konferenciák jelzik az eredményt. 1962-ben mindössze 8 megyében jelent meg kiadvány (évkönyv), ami ma egy megyéből sem hiányzik. Megújulnak az állandó kiállítások (1966-ban 66!). Huszonnégy vándorkiállítás járja az országot és 123 helyre jut el. Ekkor kezdődnek a sok energiát felőrlő „testvérmegye”-kapcsolatok. Vidékre is eljut néhány külföldi kiállítás és külföldre is utazik néhány szakember. A múzeumokat bekapcsolták a közművelődésbe. „Dúl” az ismeretterjesztés. Éjt nappallá téve kötik le az egész apparátust a „Tiszán innen . . . Dunán túl . . . rádió-, tv-vetélkedő” hosszú hónapjai. A cédulák ezrei, a helyi „edzést” szolgáló vetélkedők százai készülnek. A látvány nagy, az eredmény és hatékonyság – úgy véljük – kérdéses és nincs arányban a „mozgósítással”.³²

Azt summázhatjuk – a mellékletekre is figyelve –, hogy a hatvanas évek vége felé talál magára a megyei múzeumi hálózat. Növekszik a létszám, de a szakmai igényesség

27. Szolnok megyét a róla megjelent közlések miatt választottuk csak példának.

28. Vö. *F. Petres Éva.*, 1964. 23–26.; *Kiss L.*, 1967. 96.

29. *F. Petres É.*, 1964. 23–26.

30. *Bodgál F.*, 1967. 51–55.; *Éri I.*, 1967. 14–23.; *Trogmayer O.*, 1967. 55–58.

31. *Kiss L.*, 1967., 106–113.

32. Vö. *Horváth A.*, 1967. 48–50.; *Mezősi K.*, 1967. 45–47.

is. Megoldódnak a legégetőbb gondok. Egyre több új kezdeményezéssel, programmal lép fel a szakmákban a megyei hálózat.³³

A következő új évtizedben sajátos táji profilok, fejlődési szakaszok kialakulását figyelhetjük meg „vidéken”.³⁴ Következetes és (a többi megyei intézményhez mérten is) színvonalas teljesítményük révén, a megyék elismert műhelyei lesznek a múzeumok. A megyei igazgatók politikai tényezőkké válnak. El is árasztják őket funkcióval és címmel (TIT, népfront, művelődési áb, agit.-prop.-tagság, műemlékvédelem, körök, egyletek stb.). „A megtisztelő figyelem s elismerés azonban bizonyos veszélyeket is rejt magában” – írja *Kiss László*, a fentiekre utalva.³⁵ A tekintélynövekedés hozza magával azt a gyakorlatot, hogy a múzeumok élére egyre több helyen ún. „ejtőernyősöket”, hízelgőbben kifejezve „menedzser igazgatókat” neveznek ki. Mára már világossá vált, hogy a legeredményesebb, legszínvonalasabb munka azokban a megyékben mérhető, ahol a szakmai vezetés töretlen maradt.³⁶

A gazdaságilag támogatott múzeumügy számokban is jelentkező eredményeket hozott minden megyében. A fejlesztés azonban sajnos a legtöbb helyen a „látvány” felé, az extenzív növekedés felé tolódott el, amelynek most érezni igazán (a jelen gazdasági gondok közepette) a tényleges súlyát. Így fordulhat elő, hogy van megyeszékhely, ahol a gyűjteményi anyag egyáltalán nem látható (legfeljebb időszaki kiállításokon), ugyanakkor rekordlátogatót hozó látványt ígér az egyszemélyes múzeumok sorozata.

Központi koncepció és irányítás híján (vagy erélytelensége miatt) ez az extenzív fejlesztés particuláris érdekeket hordozott legtöbb helyen. A nagyra nőtt költségvetés is a nagyra nőtt intézményszámra (elsősorban kiállítóhelyekre utal, amelyek a pénzügyi támogatók számára „hozták a mutatókat”). Sajnos ennek következtében a háttér lemaradt, alapszinten tengődött. Ebből ered a legtöbb megye raktárgondja, gyűjteményeinek állapota, nyilvántartási foka, tudományos feldolgozatlansága. A megnőtt intézményhálózat „ellátása” csökkenti a más irányú szakmai intenzitást, így a 80-as évekre visszaesik a korábbi lendület. Lassan halad a gyűjteményezés.³⁷

Központi elemzések, értékelések, majd irányelvek sorozatos közreadásával igyekeznek a minisztérium a szakterület segítségére lenni. A szakfelügyeletről, az országos múzeumok e jogáról és egyben kötelezettségéről intézkedik a 172/1968. évi MM-rendelet, az egységes szakmai cselekvést célozva. A tudományág felülvizsgálata az MSZMP KB tudománypolitikai határozatait követően élénkült meg. A Múzeumi Közlemények terjedelmes összeállításban adja közre a múzeumi tudományszakok helyzetét. Ma már látjuk, hogy a helyes és szükséges tennivalókat sürgető elemzés csupán az óhaj szintjén maradt jó ideig.³⁸

1973-ban jelent meg az „Irányelvek a történelmi muzeológia fejlesztéséhez”;³⁹ 1976-ban „Oktatási intézmények és a múzeumok kapcsolatainak továbbfejlesztése” anyag;⁴⁰ valamint a „Néprajzi, új- és legújabbkori történelmi, technikai és termeléstörténelmi gyűjtemények” irányelvei.⁴¹

33. *Fitz J.*, 1984. 44.; *Trogmayer O.*, 1967. 55–58.

34. *Bándi G.*, 1984. 7–8. Mihez képest „vidék”? Csak nézőpont kérdése e jelző, ezért csak idézőjelben használjuk.

35. *Kiss L.*, 1967. 133–134.

36. Szakintézményekről lévén szó, a megítélés alapja szakmai lehet. Vö. *Bándi G.*, 1981. 7–10.; *Kiss L.*, 1967. 133–134.

37. *Bándi G.*, 1984. 10.

38. A múzeumokban . . . 1971. 3–6.

39. Irányelvek a történelmi . . . 1973.

40. Oktatási . . . 1976.

41. Néprajzi . . . 1976.

A közművelődési munka áttekintése ismét politikai döntés, az MSZMP KB 1974. évi határozata alapján indul. Ezt követve jelent meg az 1976. évi V. tv. a „Közművelődésről”. A szakterületünk egyre nagyobb számban adta közre, vitatta meg a múzeumok sajátos közművelődési kérdéseit (módszereit, feladatait). Külön hangsúlyt kap a munkásművelődés, amely a szocialista brigádmozgalomra épül.⁴²

A kiadott anyagok, a helyszíni és szakfelügyelői ajánlások nyomán kezdődött meg a szakterület középtávú tervezési korszaka, amely máig négy ciklust ölelt már fel. Ezekben a tervekben – a korábbi egyéni törekvések és elképzelések helyett – már megyei összefogással vázolt program szerint dolgozik egy-egy szakma. Sőt, a nagyobb és tapasztalt kutatókkal rendelkező intézmények az országos vállalkozásokban is jelentősen részt vesznek (régészeti topográfiák, monográfia-munkálatok, Néprajzi Lexikon).⁴³

Az elmélyült, szakmailag az országos törekvésekhez csatlakozó kutatást volt hivatva segíteni a 101/1980. (M. K. 4.) KM-rendelet, amely 7 megyei szervezetet hivatalosan is kutatóhelyé nyilvánított. Ezt követte (tévedéseket is tartalmazva a névsort illetően) a 201/1981. (M. K. 4.) MM-rendelet.⁴⁴ 1982-ben Nyíregyházán a múzeumi osztály országos plénumon tekintette át a múzeumok, az akadémiai és egyetemi kutatóhelyek együttműködése kérdését.⁴⁵

Mindezek azonban sajnos nem hoztak gyökeres változást a kijelölt (ma már Szolnok megyével együtt 8) kutatóhelyeken. A világosan ki nem dolgozott szakmai tennivalók, a gazdasági körülmények miatt, a témavezető országos szervek nem tudtak kellő vonzást gyakorolni a megyei kutatómunkára. Nem került sor feladatelosztásra és az ezzel kapcsolatos anyagiak biztosítására sem. A meghirdetett pályázatokra a nagyszámú jelentkező – szűkös anyagiak miatt – szinte teljesen eredménytelenül pályázott. Mindezek után saját erejükre támaszkodva, formálisnak tartják megyéink a kutatóhely „címet”. A rendelkezéseknek még azt sem sikerült tisztázniuk, hogy a regionális munkában (szomszéd megyék) dolgozó muzeológusok munkajogi és személyi kérdései miként oldhatók meg.⁴⁶

A „klasszikus múzeumi ágak” mellett az élő képzőművészet – és a számtalan időszaki kiállítás – hatására nagy lendületet vett a művészeti gyűjtés és „képtáralapítás”. A kérdést először 1973-ban tekintette át a múzeumi főosztály,⁴⁷ majd 1978-ban országos múzeumigazgatói értekezleten vitatta meg a témát a muzeológusok plénuma. A lassan ható intézkedések és alig változó körülmények miatt 1981-ben lát napvilágot egy átfogó ajánlás a megyei képzőművészeti gyűjtemények fejlesztésére,⁴⁸ amelyhez konkrét szempontokat dolgozott ki *Mravik László*. Országos gyűjtőkörű képtárként működne a fentiek szerint Debrecen, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Szentendre, Székesfehérvár, Szombathely intézménye, míg a többiek lokális gyűjteményt tarthatnának.⁴⁹

42. 1978-ban jelenik meg az „Ajánlások a termelőközösségekben dolgozók szervezett közművelődésének elősegítésére” anyag. Ld. még: *B. Villányi É.*, 1982. 86–96.; *Varga Cs.*, 1976.; *Múzeum és Közösség (Tanulmányok a múzeumi közművelődés témaköréből)*. 1971–1981 között 7 kötet.

43. A középtávú tervekészítés 1972 óta folyamatos, bár – valljuk be – ezek inkább összegzések, mint a következetes szakmai összefogás és irányítás példái.

44. A rendeletek a pusztá szövegükön kívül alig hatottak. Pontosán: 101/1980. (MK. 4.) KM. és 201/1981. (MK. 4.) KM.–MTA. sz.

45. Ld. *Selmeczi L.*, 1982. 5–36.

46. A megyei gyűjteményekben végezhető munka lehetőségeit, körülményeit és árnyoldalait taglalja *Szabó I.–Szabó L.*, 1972. 95–111.; *Domonkos O.*, 1965. 1–5.

47. *Múzeumi Főosztály*, 1973. 42–46.

48. A megyei múzeumok képzőművészeti gyűjtési körének és abból adódó feladatainak meghatározása.

49. *Mravik L.*, 1981. 8–13.

Úgy látjuk, mintha jobban rendeződtek volna a sorok (éppen a témát kézben tartó, megújulásra képes és új programokat is megfogalmazó Magyar Munkásmozgalmi Múzeum működése nyomán) a történeti és újkortörténeti kutatásban. Az irányelvek mellett a minisztérium is foglalkozott a történelmi ismeretterjesztés kérdéseivel.⁵⁰

Az idézett munkák jelzik, hogy számtalanszor próbálkozott a szakterület és a minisztériumi irányítás – több-kevesebb sikerrel – a szakmai feladatok országos szintű koordinálásával. Ezek a próbálkozások sajnos ez ideig nem hoztak egyetlen területen sem gyökeres fordulatot. Néhány szakterületen rendeződtek a sorok (természettudomány, régészet, numizmatika, történet, újkortörténet, műszaki és agrártörténet, iparművészet, irodalom). Más területeken (pl. a művészettörténet, néprajz) a már megvalósult eredmények feladását kell megállapítanunk. Mindez a szakfelügyelet elérytelenségének, ugyanakkor a helyi erők kellően nem kontrollált törekvésének, s a központi távlati elképzelések hiányának köszönhető. A néprajz területén ehhez, még a szakmán belüli koncepciók vita is hozzájárul: a kutatásokat új irányba fordítani kívánó Néprajzi Múzeum és a megyék hagyományos úton járó, tárgycentrikus, regisztráló módszere áll egymással szemben.⁵¹ Mindezt tovább fokozza, hogy ebben az irányító intézményünkben elfogytak a tekintélyt hordozó szakemberek, míg a megyéknél műhelyszinten dolgozó teamek és regionális munkák eredményeit is rögzítik a szép számú kötetek.

Az érintett szakmai polémiák, elméleti viták, egyenetlenségek közepette is, az elmúlt negyedszázad alatt új korszak nyílt a magyar muzeológiában és múzeumügy területén. Lényegében teljessé vált az ország múzeumi (kutató) hálózata. Valamennyi megye kellő színvonalon kiépítette, vagy megalapozta a múzeumi munka műhelyeit, amelyeknek megfontolt (remélhetőleg az országos feladatvállalás és közös kívánalmak szerinti) fejlesztésének csak anyagi határai lehetnek.

A „múzeumok” száma (az idézőjel azt jelzi, hogy minden kiállítóhely és gyűjtemény használja a megnevezést, holott milyen távol van a tényleges tartalmától néha) 1962-ben 92 volt, 1987-ben pedig már a 660-at haladta meg. A számokból is következik, hogy a ténylegesen anyagot őrző, gyűjtő, kutató múzeum arányváltozása e két évszám között 60–125. A muzeológusok (diplomás kutatót értünk alatta) száma 56 főről 389-re a tárgyi gyűjtemény 1 915 600-ról 6 433 100-ra nőtt a megyékben (ld. III–IV–V. tábla és 2., 5. ábra). A 4. ábra szemléletesen jelzi, hogy valamennyi szakterület tárgyi anyagának mintegy 2/3 része a megyék kezelésében van. Mindezeket túl tanulságos a gyűjtemények szakos megoszlása (IV. tábla, 3. ábra). A természettudomány, a képző- és iparművészet mérsékelten, a numizmatika, néprajz és történelem gyűjteményei erőteljesen növekedtek. A régészet tárgyi gyűjteménye meghatszorosozódott.

A statisztikai adatok egyenetlensége, de a terjedelmi korlátok miatt sem tudunk kitérni az értékes, és a tárgyi anyaghoz hasonlóan jelentősen megduzzadt múzeumi segédgyűjtemények számszerű bemutatására. Különösen az e korszakban létrehívott történeti dokumentáció, az adattárak, a fotó, dia- és mozgófilmanyag, a hangarchívumok létrejötte a tevékeny muzeológiai munka eredménye. Váltakozó intenzitással, de minden munkahelyen létrejöttek és rendezetten működnek ezek a segédgyűjtemények. A filmezésben, újabban a videófelvételek készítésénél, a drága felszerelésekkel nem éppen arányos, szerény eredmények mutatkoztak.

A nagyarányú gyarapodással sajnos mindmáig nem tud lépést tartani a restaurátori munka. A létszám és műhelyfejlesztés számszerűen látványos ugyan (V. ábra, 5. tábla), mégis nagy az ellentmondás az ellátandó tárgyak és a munkavégzők száma között. Nagy

50. A témához ld. *Csató T.–Györffy S.*, 1963. 31–32.; *Gerelyes E.*, 1963. 1–11.; *Esti B.*, 1971. 91–105.; 1972. 124–131.; *Garai T.*, 1973. 7–18.; Múzeum és Honismeret, 1974.; *Román M.*, 1983. 4–20.; *Szikossy F.*, 1983. 13–20.; 1984. 75.

51. Vö. *Hoffmann T.*, 1962. 16–20.

siker, hogy korszerűen berendezett műhelyekben, többségében országos színvonalon megkívánt munka folyik. Ezt a szintet az egyre magasabb képzettség (ma az alkalmazottak fele főiskolai végzettségű már), a KMI Restaurátor Osztályának felügyeleti munkája, a jelentős és rendszeresen megjelenő restaurátor szakirodalom igyekszik fenntartani.⁵² A művészeti anyag megóvásának személyi ellátottsága sajnos nagyon gyér, alig 1–2 munkatárs dolgozik megyeinkben.

Látványos a megyei terület költségvetésének fejlődése, amely az 1962. évi 8,26 milliárdról 341,4 millióra nőtt 1985-re (II. tábla, 1. ábra). Ehhez meg kell jegyeznünk, hogy sajnos a növekedés főképpen a felduzzasztott hálózat (kiállítóhelyek, gyűjtemények) – ma már súlyosnak érzett – fenntartása miatt nőtt meg ennyire. A gyűjteményvédelmet (raktárak, műhelyek, felszerelések), a szerzeményezést és a kutatómunkát korántsem szolgálta kielégítő mértékben. Különösen a raktárhelyzet drámai egyes megyékben. A költségvetéshez tartozóan kell szólnunk a muzeológusok bérhelyzetéről is, amelynek szintje aggasztóan alacsony. Erősen alatta van a pedagógus és a népművelési munkaterületek szintjének, holott a múzeumokban dolgoznak a legkvalifikáltabb képzettségű munkatársak.⁵³

A táblázatban felsorakoztatott adatok nagyon beszédesen mutatják az ábrákkal együtt az előrehaladást, a megtorpanásokat, a gyűjtemény–muzeológus–restaurátor arányok közti ellentmondásokat, amelyeknek részletes elemzésére jelen alkalommal nincs tér. Mindezek ellenére úgy véljük, hogy a mellékleteket haszonnal forgathatják majd a megye múzeumügyével foglalkozók, munkájuk során.⁵⁴ Az adatokból egyértelműen a fejlődés jelentős üteme olvasható ki. Az elmondott problémákon túl ez azt jelzi, hogy bizonyos fokú arányszűkítés ment végbe a fővárosi és a megyei hálózat intézményei között.

A múzeumi közművelődési munkát tekintve, még az említetteknél is nagyobb eredményt regisztrálnak a statisztikák. Itt nem is elsősorban a nagy – megnövekedett kiállítóhelyek révén – magasra szökött és kétségtelenül sok munkát adó látogatottságra (6–7. ábra) kívánunk csupán utalni. A megyei tanácsok, az országos múzeumokat is megelőzve fogtak az MSZMP KB 1974. évi határozata, majd az azt követő 1976. évi V. tv. (A közművelődésről) után e szakterület kiépítéséhez. Újabb szakmai gondok árán, de viszonylag gyorsan és hatékonyan dolgozva nőtt meg szakterületünk. Múzeum-pedagógusok, múzeumi népművelők közel száz fős tábora kezdett új programokat. A népművelőképzés – elfelejtkezve a múzeumokról – e terület sajátosságait nem oktatta. Ebből következően, a múzeumba került szakemberek a művelődési házakra kidolgozott módszereket próbálták a múzeumokban is megvalósítani. Így működött ezekben

52. A 15. kötetnél tartó „Műtárgyvédelem” az irodalmi kivonatokat közreadó „Figyelő”, a 10. kötethez közelítő „Tájékoztató” bőséges cikkanyagát nem részletezhetjük, de az érdeklődők figyelmébe ajánljuk. A témát egyébként *Kovács I.*, 1966. 96–97.; és a „Restaurátorképzés helyzete és problémái” c. kiadvány (Bp., 1976.) taglalja részletesen.

53. Vö. *Hoffmann T.*, 1982. 37–43.; aki tanulságos adatokat szolgáltat a szakszervezeti felmérését összegezve.

54. A táblázatok összeállítása nem kis feladatot jelentett. A különböző statisztikai forrásainkból, az adatszámító gépek íveiről, jelentésekből sikerült táblázatokba szedni azokat. Mivel tizedes pontosságra kerekítve közöljük az értékeket, az összesen adatoktól kisebb eltérés lehetséges. Sajnos a múzeumi terület statisztikai kiadványai, időszakonként más-más formulát követve nem tették lehetővé egy elképzelt szempont következtetés összeállítását a tervezett ötévenkénti szakaszokban. Ily módon a – pl. az V. táblázatnál – hiányok ebből adódnak. Végezetül felhasználtuk a Művelődési Minisztérium jelentéseit és munkaanyagait is a mellékletek teljesebbé tételéhez. Fontosabb források: Múzeumok munkája... 1963. 2–9.; *Kiss L.*, 1964. 1–20.; 1967. 83–149.; 1970.; 1971.; 1978.; 1982. 44–75.; 1984. 52–56.; *Bezecski T.–Simon M.*, (szerk.) 1980.; *Juhász J.* (szerk.), 1985.

az épületekben „ki mit tud klub”, „gyurma- és papírszakkör” óvodásoknak, iskolásoknak, „tiniklub” stb. A múzeumpedagógusok pedig iskolát telepítettek a múzeum falai közé és a környezettől (kiállításától) eltérő témák oktatása gyakoribb volt mint a bemutatókkal való illusztrálás. Ilyen és hasonló szakmai buktatók és kísérletezések közepette alakult ki, a ma már helyes útra terelődő „szakmai szolgálat”, amely múzeumi tárgyakkal kíván „népművelni”, illusztrálni. Világossá vált, hogy az így kialakult munkamegosztás révén az addig tárlatvezető, vendégfogadó, szervező munkát végző szakmuzeológusok jelentős időt nyertek. A témára vonatkozó kísérletek és eredmények közlésének, a múzeumi népművelésnek hamarosan hatalmas szakirodalma lett.⁵⁵

A tudományos munka előrehaladtával, az anyagi lehetőségek javulásával, jelentős változás történt a múzeumok könyvtáraiban is. Ütemesebb gyarapításra nyílt lehetőség és a régebbi, több ezer kötetes könyvtárakhoz főállású szakemberek kerültek. Ily módon az állományfeltárás a megkívánt rend és a tervszerű gyarapítás biztosabbá vált. A sorra megjelenő múzeumi évkönyvek tudományos szeréje és a csereanyag kezelése csak szakkönyvtárosok működésével képzelhető el eredményesen.⁵⁶

A múzeumi munka előrehaladását, eredményességét nem kis mértékben segítette a hosszú idő óta kívánatos múzeumi segédezők (gyűjteménykezelők, rajzolók, fotósok, kiállításrendezők) alkalmazása. Erre területenként más-más intenzitással és nem a gyűjteményanyag arányában került sor. Egyidejűleg jelentkezett a felsoroltak – speciális igényeket is kielégítő – képzési gondja, amely a mai napig nincs megnyugtatóan rendezve.

A fentiekhez hasonló gond jelentkezett egyes múzeumi szakok területén is. A régész, a néprajzos és a művészettörténész kivételével, a többi szakmában nem folyt muzeológiai oktatás. Így a történelem, a numizmatika, az irodalom, de a műszaki és agrár-emlékek őrzői és gyűjtői – a szakmájukon túl – a múzeumban kellett hogy elsajátítsák a tárgyak életével kapcsolatos ismereteket és mesterfogásokat. Elodázhatatlan, hogy mielőbb egy általános muzeológiai tanszék felállítására sor kerüljön, amely levelezőként, kiegészítő diplomát (ismeretet) nyújtana a felsorolt területek művelőinek.

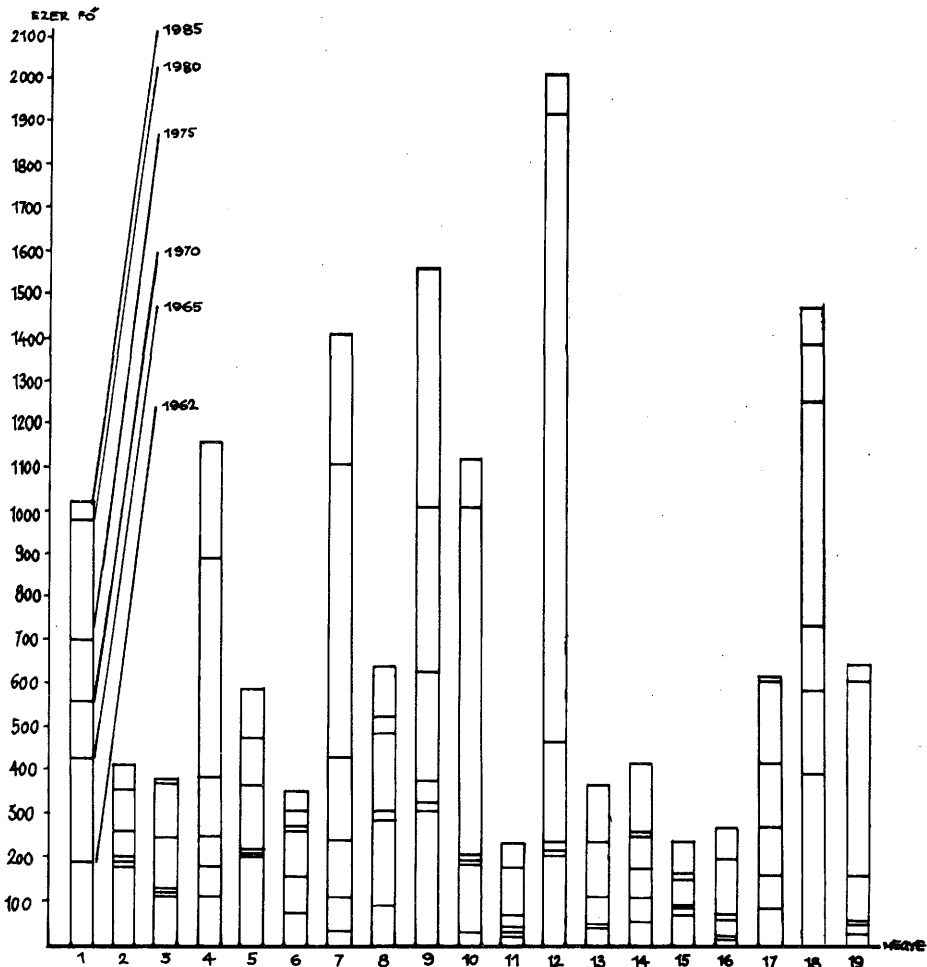
A megyében működő muzeológusok számszerű növekedését már említettük. A régész, a néprajzos, a történész szakterületeken kellő számú szakember dolgozik. Eleinte nagy gondokat okozott a szakemberhiány, amelyet beiskolázással, ösztöndíjakkal legtöbb helyen sikerrel oldottak meg.⁵⁷ A hetvenes évek végére – művészettörténet kivételével – megnyugtatóan alakult a helyzet országsszerte. Mérhetővé vált – az évkönyvek, publikációk, tudományosan előkészített kiállításokon túl az egyetemi doktori, a kandidátusi, sőt egyre több nagydoktori fokozat megszerzésével – az egyre magasabb szintű kutatói felkészültség a megyékben is. A kezdetektől meg nem oldott (rajztanárokkal helyettesített) művészettörténeti munka csak egy vidéki egyetemi tanszék felállításával valósítható meg (Szegeden vagy Pécsen). A Budapesten végző hallgatók még kellő bér és lakás csábítása mellett sem hajlandók a megyei múzeumoknál állást vállalni. A nyolcvanas évektől valamennyi múzeumi szakmában az alulképzés és a más munkaterületen történő elhelyezkedés miatt ismét hiányok jelentkeznek. Napjainkban pl. közel 10 néprajzos állás vár betöltésre a megyékben. A jelen kilátásokat figyelembe véve a helyzet – a közelebben nagyobb számban nyugdíjkorhatárt elérők miatt – tovább fog romlani.⁵⁸

55. A témához ld. *Selmeczi L.*, 1982. 76–85.; *B. Villányi É.*, 1982. 86–96.; *Múzeum és közönség* 1–7. köt. 1971–1981.; *Bertha I.*, 1984. 20–24.; *Múzeumi tanári segédkönyv. . . 1979.*; *Bodnár M.* (szerk.), 1979.; 1981.; *Eöry M.* (szerk.), 1981.; *Szabolcs O.* (szerk.), 1973.; *Múzeumok nevelőmunkájáról . . . 1973. 1.*; *Múzeumok szerepe . . . 1980. 3–12.*

56. *Vö. Éri I.*, 1966. 109–137.

57. A kezdő évek gondjait elemzi *Balassa I.*, 1964. 56–61.

58. *Kiss L.*, 1982. 44–75.

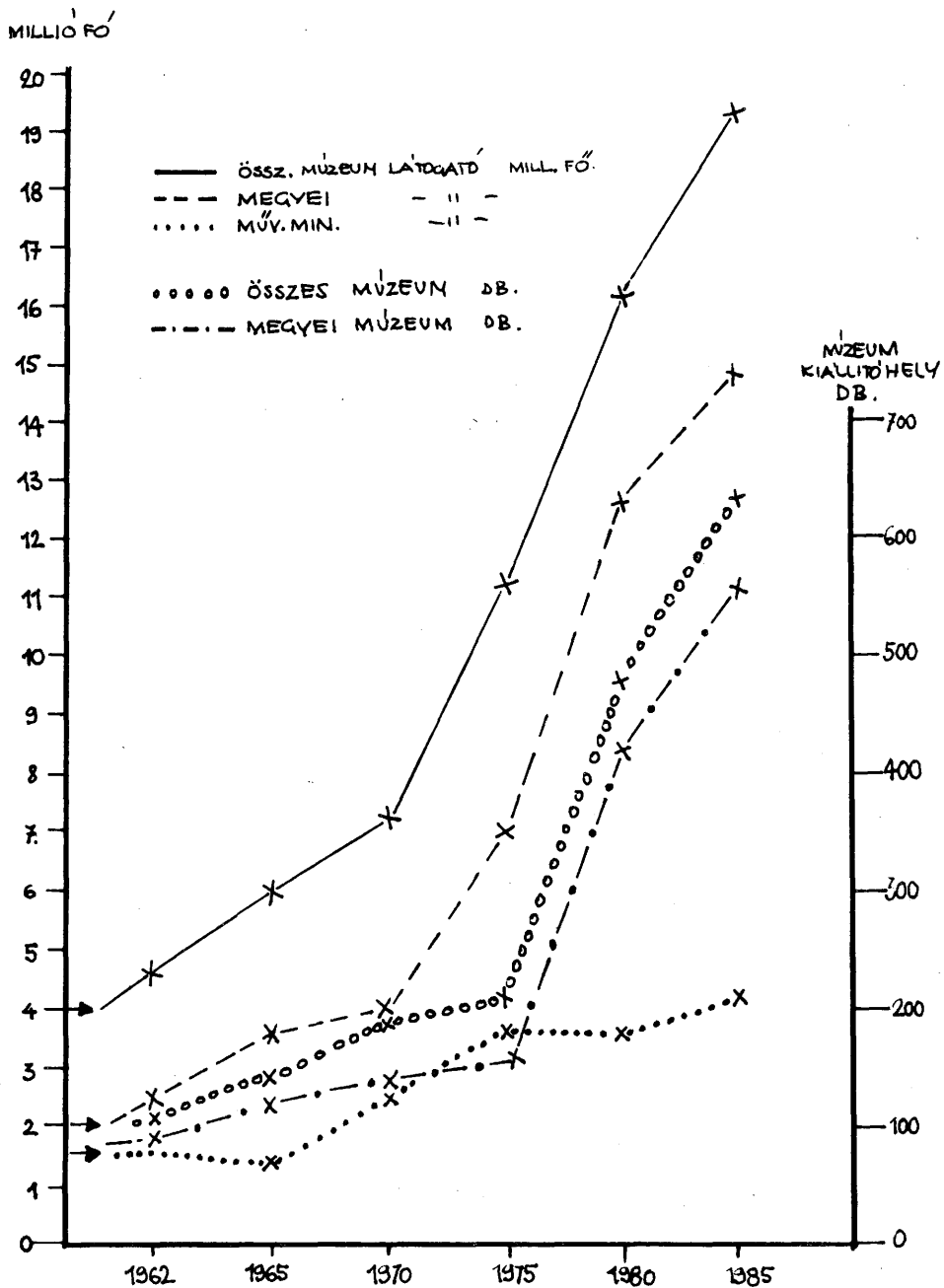
6. ábra.

A megyei múzeumok látogatottságának alakulása 1962–1985 között

Bármely oldalról is nézzük a megyék múzeumügyét (és tesszük meg jobbító szándékú kritikai észrevételeinket), minden vonalon a fejlődést regisztrálhatjuk. Ennek egyenetlensége sok okra vezethető vissza. A gyökerek az előzményekbe nyúlnak, amelyek máig meghatározók. A gazdasági fellendülés éveiben jó irányba haladt, vagy torzult az előrehaladás a szubjektív döntések, a sokszor jó szándékú segítség révén is. Mindezeket figyelembe véve, szinte minden megyei szervezetnek megvan a maga negyedszázados sajátos története is.⁵⁹

Baranya megye elsőként mozdulhatott és jelentősen előre is haladt a többi megyéhez viszonyítva a klasszikus múzeumi területeken. Önálló épülete lett a régészetnek, a néprajznak, a természettudománynak, legutóbb a történetnek. A jól szolgáló, de szűk

59. Az összegzéshez a megyei múzeumok évkönyveit, évi jelentéseit és a helyszíni tapasztalatokat használtuk fel az idézett munkához és a mellékelt adatain túl.

7. ábra.
Múzeumok és kiállítóhelyek számának és látogatottságának növekedése
1962–1985 között

művészetek otthona is már csak átalakításra vár. Sajátos, jó korszakú kezdés volt, így módon a később jött szakkiállítások és életműlátványok nem tették féloldalassá a múzeumügyet. A hálózat vállalta fel és végzi kimagasló szinten Mohácson a szerb-horvát bázismúzeum feladatait. A statisztikára pillantva viszont mintha minden vonalon (pénzügyi, személyi, gyűjteményfejlesztés) megtorpanást tapasztalnánk. Oly mértékben, hogy az egykori „élmegyét” jó néhány társa megelőzte.

Bács-Kiskun a kezdetektől szétaprózta erejét és még ma sem tudott határozott profilú megyei hálózatot kovácsolni. A megyeszékhelyen sok látvány épült (ami önmagában is érték és vonzó), de amit a klasszikussá vált ősök elkezdtek, annak alig látszik folytatása. Mozaikok, önmagukban érdekes, de árválkodó intézmények összegzése a megyei hálózat, amely jó koncepcióval sokkal többre képes.

Békés megye csabai „kulturpalotának” nevezett múzeuma ma is szép jelkép, amelyben példamutató újkortörténeti, most nemzetiségi néprajzi kiállítások nyíltak. Biztató indulás (*Gyula, Orosháza, Békés*) után, lecsendesedő jelent érzékelünk, elnéptelenedő szakhálózzal. Kemény helyállást kívánó vállalkozása a szlovák és román nemzetiségi kutatás országos szinten, melynek konferenciái Európa-hírűek.

*Borsod-Abaúj-Zemplén*ből csak az első látszik szinte máig, de a biztató korai kezdetet méltóképpen őrizve. A szerény Papszer 1. mellett egy újabb, majd mégújabb „palota”, galéria, kiállítóhelyek, és a hálózat egyre bővülő, földrajzilag is teljessé váló tagjait számlálhatjuk elő. Példátlan fejlődést regisztrálnak a statisztikák is, amely még szerencsénkire máig nem roppant össze. Szép példája az egyenletes és arányos fejlesztésnek, ahol a gyűjteménytárak, műhelyek, szakemberek és segédek aránya tervezett. A munkálkodást kiadványsorozatok jelzik, amely a szomszédságot (szlovák anyag) is felvállalja. Külső szemlélőnek is teljes és sikeres a megye programja és teljesítménye.

Csongrád múltja kötelez. A szegedi palota több mint szimbólum. A lassú kibontakozás után, kemény és következetes belső munka folyik minden múzeumban. Megalapozott kapcsolatok épültek (egyetem, akadémiai bizottság) amely meghozta az eredményt. A szakember-utánpótlást közösen képezik. Minden helyen van valami új. *Vásárhely* a művészeti tárlataival, legutóbb a képtárával, *Makó* az irodalommal, majd új múzeumával, *Szentes* az öreg, de rangos anyagot őrző épületével, *Csongrád* a kubikosaival. Konferenciák, programok, utat mutató kezdeményezések és kiállítások jelzik az eredményeket, amelyet reméljük betetőz *Ópusztaszer* és a felújított, most már csak múzeumnak szánt óéület.

Fejér megye csendes szerénységgel alkotott nagyot, sorozatban. Centrikus munkálkodása figyelemre méltó eredményeket hoz. *Gorsium* úgy valósult meg, hogy évek filéirjeit rakták egymás fölé és íme, látvány. Odafigyelt a szakma a néprajzi és főleg az e század képzőművészetét értékelő sorozataira. *Dunaújváros*, megmentve az építkezések rohamából ezernyi kincset, nemzetközi gyűjteményt őriz és dolgoz fel.⁶⁰

Győr és *Sopron* külön világ. De *Kapuvár*, *Csorna* és *Nagyecsk* is. A két nagyváros a hazai iparművészet és a polgári-városi történet letéteményesei. Mindezek mellett a jövő századnak is szól a fertőszéplaki házsor, tájházak, kőtárak, képtárak és sok más lát-nivaló. Mindezek mellett elmélyült munka, nagy múltú évkönyv, mindössze 13 mu-zeológussal. Nagy és hatalmas szellemi tőke van itt, a szerényen adakozó gazdák kezén.⁶¹

Hajdú, jó ideig *Bihar* nélkül (hiszen az Ipolyival odaát maradt). A Dériek hagyatéka máig meghatározó, de az igazi karaktert az azóta begyűlt anyag, az új műhely teremttette eredmények adják, amelyhez felsorakozott lassan a megye egésze (*Böször-*

60. Vö. *Fitz J.*, 1984. 43–56.

61. Vö. *Dávid L.*; 1983. 84–96.

mény, Szoboszló). Egyetemi városhoz méltó, színvonalas munka, a tennivalókhoz mérten bizony szerény számú kutatógárdával.

Heves meghatározója és profilja ma is a lassan már látványként is kibontakozó egri vár, pedig (örzésre alkalmatlan) raktárai zsúfolásig teltek. Kiváló képtára, egyre teljesebb néprajzi gyűjteménye legalább ekkora vonzású lehet. *Gyöngyös* a legnagyobb vidéki természettudományi kutatóhelyünk. Egy helyre telepített néprajzi falu helyett, a szebbnél szebb tájházakat hozták létre. A háromról huszonháromra nőtt muzeológusa, kiadványai révén is figyelemre méltót alkotott.

Komárom megye a sokszékhelyű, még mindig szétdarabolt. Ki-ki híres a maga posztján. *Tata* ékszer a szép parkban és látvány a hazai németek emlékét bemutató malom. Az újkortörténet most kapott méltó helyet *Tatabányán* a megyeszékhelyen. *Esztergom* múzeuma kettészakítva. Részben a várban (MNM-kezelésben), másrészt az egyházzal társberletben, nagyon nehéz körülmények között dolgozva, remek régészeti és történeti, sőt képzőművészeti anyagot őriz. A néprajzról elfelejtkezett a megye. Német nemzetiségi gyűjteményén kívül szinte nincs is anyaga.⁶²

*Nógrád*ban az emlékmúzeumok, emlékhelyek, *Hollókő* élő múzeumfaluja mellett a Palócföld életrajzát őrző patinás *balassagyarmati* múzeum jut eszünkbe. Pedig az utóbbi negyedszázad eredménye a megye régészetét egyesítő és a természettudományt is befogadó *szécsényi* kastély, amely mellé méltón sorakozik immár a *megyeközpontú* új palotája Salgótarjánban. A legnagyobb új múzeum, a felszabadulás óta. A múzeumok évkönyvében és a raktári anyagban egyaránt gazdaggá lett megyei munkásmozgalom- és életmódkutatás kapott itt méltó otthont, az országra is kiható műhelyt.

Pest megye múzeumügye ma már annyi, ahány város, ahány falu. A főváros árnyékában a 3-4, egyszemélyes múzeum helyett, ma 6 helyen közel negyven muzeológus munkálkodik. Látványos fejlődés pénzben, emberben, kiállítóhelyekben, statisztikában. A székhelyből lassan a régi városokba húzódik a klasszikus muzeológia művelése. Szentendre szép kirakata világra szóló ma már, de sajátos múltja és több ezres emlékei egy pavilonban várják a feltámadást éppúgy, mint a száznál is több nevet számláló művészeinek állandó kiállítása, a 13 működő látvány mellett. Talán az új század elhozza ezeknek az értékeknek is a felszínre hozását.

Somogy megye egykor egyszemélyes múzeuma elfoglalta a klasszicista megyeházát és nagy jövő néz rá. Ma ígéretes gyűjtemény, teljes létszám, látnivalók megszerzte, melynek gyöngyszeme Szenna falumúzeuma.

Szabolcs-Szatmár megye távoli szívós végvára a muzeológiának. Évkönyveire, kutatóinak munkájára az egész szakma figyelt. Gyűjteményei (*Nyíregyházán, Vásárosnaményben, Mátészalkán, Nyírbátorban*) meghatározóak a nemzeti történelem szemszögéből is. Csodaszámba menő falumúzeumot építenek Sóstón. Reméljük e megyének még szebb, eredményesebb és gondtalanabb lesz jövője.⁶³

Szolnok megyének – bízunk benne – nem csak volt, hanem újra lesz virágzó múzeumügye. Alföldi kultúránk egyik legnagyobb letéteményese. Évtizedekig a megyeszékhelyre koncentrálna a kutatókat és a gyűjteményeket. Ily módon *Karcag, Jászberény* és a nagy múltú, de szerény *Tiszafüreden* kívül minden jelentősebb gyűjtemény *Szolnokon* található. Példamutató a befejezett Néprajzi Atlasz vállalkozása, a következő régészeti kutatásai, történeti muzeológiája és – amíg lehetősége volt rá – figyelemkeltő tematikájú időszaki kiállításokat rendeztek itt. A rangos múzeumi anyag csak egy végre önálló épületben lesz képes kifejteni hatását.⁶⁴

62. Vö. Horváth I., 1979. 68–75.

63. Vö. Németh P., 1984. 109–116.; Erdész S., 1963. 59–62.

64. Vö. Kaposvári Gy., 1964. 12–16.

Tolna megye a milleniumra országelső épületet emelt. Ez a múltat fényesíti, teszi teljesebbé. Egy helyett ma 14 ember vigyázza a megyét. Lehetőségei, anyaga nagy távlatokra képes.

Vas megye (lakosságához mérten) erején túl áldoz, de múltjához méltóan cselekszik. Nem az élmege rangjáért, de az adottságokhoz mért kötelesség okán, okosan és elismerésre méltóan, ugyanakkor látványosan cselekedett a negyedszázad alatt (*Iseum*, *Falumúzeum*, múzeumfelújítás, új képtár, *Kőszeg* múzeumai, *Sárvár*, *Körmen*d, legutóbb *Szentgotthárd*); sorolni is sok. Méltó társa a szomszéd *Sopron*nak, kapuja Nyugatnak. Jó lenne, ha hullámhegyek és völgyek nélkül haladna tudományos élete is.⁶⁵

Veszprém megye a sok múzeum (inkább csak kiállítás) híres tája, ahol jó gyűjtemények, továbbfejlesztett és megsokszorozott múltbeli eredmények, megújított múzeumpalota a jövőt készítette elő. A látványos évtizedek után példaadó rendcsinálás, műtárgyvédelmi vállalkozás (*Felsőőr*), a székhely és a hálózat tervszerű megújulását tapasztaljuk.⁶⁶

Zala megye 1970-ben jutott odáig, hogy megyei igazgatósága létrejöjjön. Nyakába szakadt a mindenki által elfelejtett, a két háború közötti időszak büszkesége, a lakhatatlanul leromlott *Balatoni Múzeum*. Csendes, szerény munkálkodás, eredményes, elismerést kiváltó szakmai munkát produkált mindhárom városban. Szinte nulláról indulva hozza be elmaradását, sőt egynémely témában példamutató. *Kanizsa* tömött néprajzi raktárai, régészeti eredményei, *Keszthely* következetesen gyarapított gyűjteményei, *Zalaegerszeg* az ország legelső falumúzeumával, a hétezerrel százhetvenezere nőtt régészeti anyag, a nívós történeti kiállítások és gyűjtemények, sorozatban (tárgygyűjteményekkel összefogva) kiadott tanulmányai, a nemzet történetünk nélkülözhetetlen forrásai lettek. A csendes alkotás, tervszerű (személyi, anyagi és épületbeli) fejlődés szép példája lett ez a megye.⁶⁷

Végére érve a hosszan sorakoztatott tényeknek és érveknek, illő látnunk, *mit hozott* a decentralizálás és ez a negyedszázad a magyar muzeológiának. Több eredményt, mint gondot, de sok-sok tanulságot:

- a szétszórnt intézményeket jó szervezeti egységbe fogta és bekapcsolta a tudomány vérkeringésébe;
- soha nem látott létszámfejlesztés következett be;
- a történeti, újkortörténeti muzeológia, mint új szakterület meghonosodását hozta;
- számtalan új létesítmény (többségében sajnos csak kiállítás) jött létre;
- restaurátor műhelyek alakultak, képzett restaurátorokkal;
- múzeumi népművelők és múzeumpedagógusok a múzeumokban;
- számtalan szakmunkást és segéderőket az intenzívebb muzeológiai munkához;
- intézményi, szakmai rendet (tudományágak szétválasztott fejlesztése, osztályszervezetek);
- új lendület (a nem éppen kívánatos) hálózatfejlesztésben (falumúzeumok, gyűjtemények koncepció nélkül);
- magasra szökő (de szakmai kiadásokat illetően sajnos változatlanul szűkmarkú, avagy „értetlen”) költségvetést;
- Európa-szintű állandó kiállításokat minden jelentős múzeumba;
- megszámlálhatatlan mennyiségű (sajnos sokszor értelmetlen és felesleges) vándorkiállítást;

65. Vö. *Várkonyi Gy.*, 1980. 27–31.

66. Vö. *Éri I.*, 1967. 14–23.

67. Vö. *Németh J.*, 1983. 88–99.

- a tudományos eredményeket közreadó, minden megyében kiadott múzeumi évkönyveket, periodikákat;
- a felsorolt sokirányú tennivaló eredményeként, azt visszaigazoló (2,5-ről 15 millióra nőtt) látogatottságot;
- megyénként, egy-egy országos múzeum hatékonyságával felérő, tudományos kutatóbázist (munkamegosztást a főváros és a „vidék” között) eredményezett ez az elmúlt negyedszázad.

A felsorolás nem teljes, de ugyanígy csak jelzésképpen lássuk, *mi az ami elmaradt voltna*, ami nélkül az előbbieket teljesebbek lettek volna:

- az állandóan gondot okozó, túlfeszített, tudományosan elő nem készíthető kiállításdömping;
- a nemkívánatos és ellenőrizhetetlen, silány szakmai színvonalú, sokszor presztízserdekeket képviselő kiállítóhelyek, falumúzeumok létrejötte;
- a gazdasági felügyelet idegenkedése és értetlenkedése, a szakmai kiadások területén;
- szakmailag nem egyeztetett és nem indokolható (csak színvonal alatt teljesíthető) „rendelések”;
- a személyzeti munka szubjektivitásai, a vezetői és alkalmazotti posztok betöltésénél;
- az egyenlőtlen (adottságok vagy szubjektív megítélésektől irányított) ellátás;
- túlzott bürokratizálódás, vezetői leterhelés;
- formális követelmények (pl. együttműködés mindig, mindenhol, mindenkivel stb.), nemkívánatos és nem szakmai feladatok erőltetése, áthárítása);
- a megyék közti, továbbá a gyűjtemények és az ellátás közötti egyenetlenségek, ellentmondások.

Mindezek után a megyei múzeumok jövőjének vázolója felelősséggel és elfogadható hitellel nem végezhető el.⁶⁸ Nem csupán a befolyásoló tényezők, de a számtalan szubjektum kiszámíthatatlansága miatt sem. Elkerülhetetlen azonban néhány meg nem kerülhető tennivaló vázolója. Mindenképpen szükséges az idáig kialakult, a táblázatokból is kiolvasható nagyarányú egyenetlenség (megyék közt, megyék és az országos múzeumok közt) közelítése, majd megszüntetése az új évszázadig. A másik feladat, miután a magyar múlt tárgyi emlékéanyagának zöme a megyék kezelésében van, az egységes nyilvántartási és visszakereső rendszer országos szintű kiépítése. Ez a mai ismereteink szerint lehetetlen e században. A gyűjteményőrző és feldolgozó (érdemi munkát végző) múzeumi hálózatnak, 1-2 középtávú (ötéves) terven belül meg kell szabadulnia a gyűjtemény nélküli, csak népművelő munkát végző kiállítóhelyek mindennapos fenntartói gondjától. Fontos, hogy az elkövetkezendőkben mindennemű múzeumi tevékenység, megnyilvánulás egyedüli mércéje a szakmai színvonal legyen. Alkalmassá kell tenni (akár e területre biztosított létszámokkal) a megyei szervezeteket, a megye összes múzeumi jellegű intézményére (kiállítóhelyek stb. magángyűjtemények) kiterjedő ellenőrző, felügyelő munkára. Ez alá az ellenőrző, felügyelő tevékenység alá vonandó a megye területén lévő összes muzeális intézmény, a fenntartóra való tekintet nélkül. A megyék nem csak lehetőséget, de tevékeny részt kell vállaljanak – mint hivatalosan is kutatóhellyé nyilvánított intézmények – az országos feladatokban való rendszeres munkálkodásban! Fel kell készülnie a múzeumoknak a közönség újszerű fogadására és kiszolgálására! Olyan kiállításokat (múzeumi komplexumokat) kell majd létrehozniuk, ahol programszerű (nem csupán passzív) művelődés végezhető, a testi kényelem figye-

68. A témához ld. *Ikvai N.*, 1981. 21–31.; és a KMI „Figyelő” 1975/1. számát.

bevételeivel! Olyan újszerű „közönségfogadó tereket” kell (a kiállítások új formá-
ént) kialakítani, ahol a látványba bekapcsolódhat a néző (kérdéseire – géptől? – vá-
aszt kap), dokumentumok másolatát a helyszínen megvásárolhatja, elkészítteti, vá-
sárlása szerint nézhet részletesebb vagy szűkebb anyagot ugyanabból a témából, a lát-
ányt pihenőhelyek, otthonosan kialakított terek szakítják meg stb. Mindezeket mú-
cumi boltok egészítenék ki, ahol az ismeretek otthoni elmélyítéséhez, ajándékozás-
hoz, avagy saját célra múzeumi (másolat avagy duplum) vásárolható. Reméljük az már
közönséges elképzelhetetlen lesz, hogy a néhány órás programot adó helyeken, a mellék-
helyiségeken kívül jegyzetelésre, levélírássra, a látvány megtárgyalására stb. alkalmas
vendéglátó, szolgáltató egységek (büfék) ne legyenek.

Annyi bizonyos, hogy az elsoroltakhoz és egyáltalán a múzeumügy megújulásához
már az említetteken túl), cselekedni kell országos szinten is.

A várható igényekhez, a megoldandó feladatokhoz, a nem nélkülözhető szolgálta-
tásokhoz, a fejlesztést szolgáló muzeológiai kutatásokhoz, erre alkalmas, önálló mu-
zeológiai intézetet kell létrehozni! Át kell formálni az országos múzeumok és a szakterü-
letek kapcsolatát, figyelemmel az akadémiai és egyetemi kutatóhelyekre! Érvényt kell
szerezni az Akadémia tudományellenőrző, szervező felelősségének a legkisebb kutató-
helyig lehetőleg! A feladatokhoz mérten kell átformálni és kialakítani a minisztérium
ágazati irányító koncepcióját, az abban résztvevők létszámát és szervezeti formáját, az
államhatalmi szervekhez való kapcsolatát! Mindezek valóra váltását – a nemzetközi
gyakorlatot is figyelembe vevő – a múzeumügy egységét ténylegesen érvényre juttató,
új törvénnyel kell segíteni.

A megyei múzeumok negyedszázados fordulója ürügyén bemutatott magyar
muzeológia útvesztői és tévedései azt bizonyítják, hogy partikuláris módon, kellő rend-
szerező és hatékony elvek nélkül nem lehet sem hazai, sem nemzetközi érdeklődésre
számotartó tudományt művelni, noha a sajátosságok, karaktervonások netán erre csá-
bítanának is sok helyen.

IRODALOM

- Balassa I.*,
1963. A magyar múzeumok történetének kutatása. Múzeumi Közlemények (MK.) 2. 5–9.
1964. Vidéki múzeumok szakembergondjai. MK. 4. 56–61.
- Béni Gy.–Balassa I.*,
1969. Magyar múzeumok. Budapest.
- Bándi G.*,
1984. A magyar múzeumi hálózat fenntartási és irányítási problémái 1960–1982. MK. 1. 3–15.
- Bertha I.*,
1984. A turizmus és a magyar múzeumok. MK. 1. 20–24.
- Bezecski T.–Simon M.* (szerk.),
1980. Magyar múzeumok 1980. Fontosabb működési adatok. Budapest
- Bodgál F.*,
1967. A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi adattára. MK. 1. 51–55.
- Bodnár M.* (szerk.),
1979. A műgyűjtemények hasznáról. (Szemelvények a magyar múzeumügy XIX. századi iro-
dalmából I.) Budapest
1981. Muzeológiai füzetek 3. A közművelődésnek (Szemelvények a magyar múzeumügy
XIX. századi irodalomból II.) Budapest
- Csató T.–Györffy S.*,
1963. A legújabb korral foglalkozó vidéki muzeológusok konzultációja. MK. 2. 31–32.
- Dávid L.*,
1983. A Győr-Sopron megyei múzeumi szervezet történetéből. MK. 2. 84–96.

- Domonkos O.*,
1965. A tudományos és népművelő munka aránya a múzeumokban. MK. 1. 1–5.
- Éri I.*,
1966. Vidéki múzeumaink külföldi cserekapcsolatai. MK. 3–4. 109–137.
1967. Veszprém megyei múzeumok tudományos és népművelő tevékenysége és a megye műemlékvédelme. MK. 1. 14–23.
1984. Múzeumi statisztika, dokumentáció, információ Magyarországon. MK. 1. 25–42.
- Esti B.*,
1971. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum és a megyei múzeumok együttműködése a szakág előtt álló feladatok megvalósításában. MK. 2. 91–105.
1972. Az új- és legújabb kori történeti munka a Heves megyei múzeumokban. MK. 2–3. 124–131.
- Eöry M. (szerk.)*,
1981. Múzeumpedagógia segédkönyv. MRMK. kiadás. Budapest
- Erdész S.*,
1963. Egy tapasztalatcsere tanulságai. MK. 3. 59–62.
- Fitz J.*,
1984. A Fejér megyei múzeumok. MK. 1. 43–56.
- Füzes E.*,
1976. Megjegyzések a múzeumok V. ötéves tervéhez. MK. 1. 12–19.
- Fodor M.*,
1962. A Szolnok megyei múzeumok tanácsi kezelésbe vétele. MK. 2. 32–34.
1973. Az új- és legújabb kori történeti muzeológia emancipációja. MK. 2–3. 7–18.
- Gerelyes E.*,
1963. A legújabb kori muzeológia helyzete és feladatai. MK. 4. 1–11.
- Hoffmann T.*,
1962. Az etnográfia népfogalmáról. Ethnographia, LXXIII. 16–20.
1982. A múzeum – munkahely és hivatástudat Magyarországon. MK. 1. 37–43.
- Horváth A.*,
1967. Tiszán innen, Dunán túl . . . vetélkedő Bács-Kiskun megyében. MK. 1. 48–50.
- Horváth I.*,
1979. Új múzeum épül Salgótarjánban. MK. 1978–79. 68–75.
- Irányelvek . . .*
1973. Irányelvek a történelmi szakmuzeológia fejlesztéséhez. Budapest
- Ikvai N.*,
1981. Tendenciák és perspektívák a múzeumi közművelődésben. MK. 1. 21–31.
1983. Musées départementaux: expériences et résultats. Museum (Revue trimestrielle publiée par l'Unesco) 140. 224–227.
- Juhász J. (szerk.)*,
1985. Magyar Múzeumok 1985. Fontosabb működési adatok. Budapest
- Kaposvári Gy.*,
1964. Jelentés a Szolnok megyei múzeumszervezet kétéves munkájáról. MK. 3. 12–16.
- Kiss L.*,
1964. A magyar múzeumok 1963. évi munkája. MK. 1. 1–20.
1967. Adatok a múzeumok 1966. évi munkájáról. MK. 2. 83–149.
1970. A múzeumok munkájának eredményei a II. ötéves tervidőszakban (1961–1965). Budapest
1971. A múzeumok 1970. évi munkájának adatai. Budapest
1978. A múzeumok munkájának eredményei a IV. ötéves tervidőszakban (1971–1975.). Budapest
1982. A múzeumok szakalkalmazotti állományának szakképzettségi, munkaköri és életkori helyzete. MK. 1. 44–75.
1984. Műszaki múzeumok és gyűjtemények – műszaki emlékvédelem – ipartörténeti hagyományápolás Magyarországon. MK. 1. 52–56.
- Korek J.*,
1968. Szakfelügyeleti rendszer alakulása a múzeumi területen. MK. 2. 80–85.

- Korek J.–Kocztur É.*,
1965. A régészeti feltárások és anyaguk helyzete. MK. 1. 6–13.
- Kovács I.*,
1966. A műtárgyállomány helyzetéről. MK. 3–4. 95–102.
- Kovács I. (szerk.)*,
1971. A múzeumokra vonatkozó jogszabályok kézikönyve. Budapest
- Mihalik J. (szerk.)*,
1908. Jelentés a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének 1907. évi működéséről. Budapest
- A megyei . . .*
1981. A megyei múzeumok képzőművészeti gyűjtési körének és abból fakadó feladatainak meghatározása. MK. 1. 3–7.
- Magyar múzeumok . . .*
1975–80. Magyar múzeumok kiadványainak Bibliográfiája I–IV. sorozat. Budapest'
- Múzeum és Honismeret*
1974. Múzeum és Honismeret tanácskozás. MK. 2.
- Múzeum és közönség*
1971–1981. Múzeum és közönség. Tanulmányok a múzeumi közművelődés témaköréből. 1–7. köt. Budapest
- Múzeumok nevelőmunkájáról . . .*
1973. Múzeumok nevelőmunkájáról és a közönség. MK. 1.
- Múzeumok munkája . . .*
1963. Múzeumok munkája 1962-ben és szemelvények az 1963. évi terveinkből. MK. 1. 2–9.
- A múzeumok szerepe . . .*
1980. A múzeumok szerepe és tevékenysége a közművelődésben. MK. 1. 3–12.
- Múzeumi tanári . . .*
1979. Múzeumi tanári segédkönyv (Budapest története az őskortól a honfoglaláskorig a régészeti emlékek tükrében) BTM. Budapest
- Múzeumi Főosztály,*
1973. Tájékoztató a vidéki művészeti gyűjtemények fejlesztésének aktuális kérdéseiről. MK. 1. 42–46.
- Mezősi K.*,
1967. Országos vetélkedő honismeretből. MK. 1. 45–47.
- Mravik L.*,
1981. Megjegyzések a megyei múzeumok képzőművészeti gyűjtési körét szabályozó tervezet-
hez. MK. 1. 8–13.
1984. A magyar múgyűjtés – különös tekintettel 1945 utáni helyzetére és társadalmi összefü-
géseire. MK. 1. 57–69.
- Németh J.*,
1983. A Zala megyei múzeumi szervezet. MK. 1. 88–99.
- Németh P.*,
1984. A Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága működésének tíz esztendejéről
1974–1984. MK. 2. 109–116.
- Néprajzi . . .* 1976.
1976. Irányelvek a múzeumok néprajzi, új- és legújabb kori történeti, technika- és termelő-
szövetkezeti gyűjteményei fejlesztéséhez. Budapest (NPI)
- Oktatási . . .* 1976.
1976. Irányelvek az oktatási intézmények és a múzeumok kapcsolatainak továbbfejlesztésé-
re. Művelődésügyi Közlöny, 15. sz.
- Országos múzeumvezetői . . .*
1963. Országos Múzeumvezetői Konferencia (1963. dec. 17.) Budapest
- F. Petres É.*,
1964. Múzeumok és tanácsok. MK. 1. 23–26.
- Román M.*,
1983. A történeti muzeológia helyzete és feladatai a legújabb kori történelmi ismeretek ter-
jesztésében. MK. 1. 4–20.

- Selmeczi L.*,
 1982. A múzeumok, akadémiai intézetek és az egyetemi tanszékek együttműködése a régészet és a néprajz területén. MK. 1. 5–36.
 1982/2. A múzsák temploma (A múzeumok szerepe és helyzete a közművelődésben). MK. 2. 76–85.
 1984. A magyar múzeumügy 100 esztendeje, különös tekintettel a sajátos magyar identitásra. MK. 1. 70–80.
- Szabó I.–Szabó L.*,
 1972. A vidéki múzeumok szerepe és lehetőségei tudományos életünkben. MK. 2–3. 95–111.
- Szabolcs O.*,
 1973. Történettudomány – történettanítás – tömegkommunikáció. OPI Budapest
- Szikossy F.*,
 1983. A történeti muzeológia fejlődése, helyzete és továbbfejlesztésének lehetséges irányai. MK. 1. 13–20.
 1984. A jelenkor muzeológiai dokumentálásának kérdései Magyarországon. MK. 1. 75–80.
- Szilágyi I.*,
 1967. Műszaki múzeumok helyzete és távlati fejlesztésének irányai. MK. 1. 28–37.
- Szolnoky L.*,
 1963. Néprajzi tájkonferenciák 1963-ban. MK. 2. 24–27.
- Trogmayer O.*,
 1967. Az Alföld régészetének időrendi kérdései. MK. 1. 55–58.
- Varga Cs.*,
 1976. Művelődési közösségek (HNF). Budapest
- Várkonyi Gy.*,
 1980. A szombathelyi képtár gyűjteményének körvonalai, gyűjtőkörének profilja, gyarapítási perspektívái. MK. 2. 27–31.
- B. Villányi É.*,
 1982. Múzeumpedagógiai tapasztalatok a Savaria múzeumban. MK. 2. 86–96.

DAS BEZIRKSMUSEUMSNETZ IN UNGARN VÄHREND DER VERGANGENEN 25 JAHRE

(Auszug)

Heute sind es 25 Jahre her, dass die Dezentralisierung im ungarischen Museumsnetz einsetzte, und dass in 19 Bezirken des Landes für die Arbeit der hier wirkenden Museen zusammenfassende Organe, die sog. Bezirksmuseen, gegründet wurden. Die Anzahl an Museen in einem Bezirk war sehr unterschiedlich, und dieser Unterschied hat sich in der vergangenen Zeitspanne nur noch erhöht.

Die meisten Museen in den Bezirken wurden noch im vergangenen Jahrhundert gegründet. (Siehe Tabelle I.) Bis zum zweiten Weltkrieg wurden diese von ihrem Sitz (Stadt, Gemeinde) unterhalten. Nach 1949 gingen sie dann in staatliche und 1962 dann in die Hand des Bezirkes über. In der vorliegenden Studie sollen die Ergebnisse und Lehren aus eben dieser letzten Periode (1961–1985) analysiert werden.

Dieser Zeitabschnitt erbrachte den Beweis, dass in Händen der Bezirke – infolge grösserer materieller Möglichkeiten – die Entwicklung enorm ist. In der Anlage wird diese Entwicklung demonstriert. Tabelle III zeigt, dass der Haushaltsplan der Bezirke von 1,6 Millionen auf 9,7 Millionen angewachsen ist. Dies heisst, dass mehr als zwei Drittel des Kunstschatzbestandes des Landes in den Bezirken vorliegt (siehe Abb. 2 und 4). Die vierte Tabelle erklärt den Zuwachs an Objekten genau. Tabelle V hingegen weist die Anzahl an Museen, Museologen und Restauratoren in Fünfjahresabschnitten auf. Vom Anstieg der Besucherzahl zeugen die Übersichten in den Abbildungen 6 und 7. Nach

dieser eingehenden Analyse wird in der Studie gezeigt, dass die Situation der Museen gegenwärtig weitaus besser ist als früher, was sich nicht allein in Zahlen widerspiegelt, sondern auch darin, dass es auch zu einer Entwicklung im Fachlichen sowie in der Mitarbeiterzahl gekommen ist, und dass auch die wissenschaftliche Bearbeitung um ein Vielfaches angewachsen ist. Festgestellt wurde jedoch auch, dass das Programm an vorüberhenden und Wanderausstellungen über seinen Rahmen hinausging, ebenso wie zahlenmässig starke Zunahme an Ausstellungsplätzen, Dorfsammlungen und Gedenkstätten. Sorgen bereitete eine (von subjektiven Entscheidungen nicht immer ganz freie) Entwicklung. Wie diese so führte auch die grosse Zahl an „Lebenswerk-Museen“ zu einer Unausgeglichenheit. Neben den Schaustücken gerieten jedoch eine tiefschürfende fachliche Arbeit und der Schutz von Kunstgegenständen (Mangel bzw. schlechter Zustand von Lagern, Restauratorkapazität, Bearbeitungsniveau) in den Hintergrund. Ebenso verursachte es Sorgen, dass in einigen Bezirken die Leiter über eine fachlich unzureichende Ausbildung verfügten.

Der immer grössere Anteil an Bildungs- und Öffentlichkeitsarbeit brachte neue Spannungen hervor.

Zusammenfassend wird festgestellt, dass die Bezirksmuseen in Hinblick auf ihr Personal und ihre Ökonomie, aber auch in Fragen der Ausrüstung und Placierung die dynamischste Entwicklung ihrer Geschichte in den vergangenen 25 Jahren erlebt haben.

Nándor Ikvai